

Kıymetli Bilim İnsanları,

Bilimsel odaklı yayınlar ortaya koymanın ve bu çalışmalarını özellikle istikrarlı bir şekilde devam ettirmenin önem taşıması nedeniyle, Çukurova Araştırmaları dergisi sosyal bilimler alanında ufuk açan araştırmaların okurlarımıza ulaşmasına büyük bir çabayla devam etmektedir. Geride kalan yaklaşık on yıllık zaman zarfında çalışmalarını bizimle paylaşan değerli yazarlar, bu çalışmalarını değerlendiren hakemler ve editör ekibimiz ciddi bir gayret göstermiştir.

2024 yaz sayısında farklı disiplinlerden makaleler yer almaktadır. Bu makalelerin ilgili olduğu alanlara katkıda bulunabilecek çalışmalar olduğunu düşünmekteyiz.

Yeni sayımızda emeği geçen yazarlarımıza ve hakemlerimize çok teşekkür ederiz.

Editör Kurulu

Dear Esteemed Scientists,

Recognizing the importance of producing scientifically focused publications and maintaining these efforts consistently, the Journal of Çukurova Studies continues to bring groundbreaking research in the social sciences to our readers. Over the past decade, our esteemed authors, diligent reviewers, and dedicated editorial team have demonstrated immense effort.

In the Summer 2024 issue, we present articles from various disciplines, which we believe will significantly contribute to their respective fields.

We extend our heartfelt thanks to our authors and reviewers for their invaluable contributions.

Sincerely,

The Editorial Board

ÇUKUROVA ARAşTIRMALARI

Cilt 10, Sayı 2
Toplam Sayı: 22
Yaz 2024

Volume 10, Issue 2
Total Number: 22
Summer 2024

E-ISSN: 2458-7559

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI

İmtiyaz Sahibi/ Owner

(Çukurova Araştırmaları Dergisi Adına) / (On the behalf of Journal of Çukurova Researches)
Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA

Editör/ Editor

Prof. Dr. Ömer Tuğrul KARA

Editör Yardımcıları / Co-Editors

Doç. Dr. Yusuf GÜNAYDIN

Doç. Dr. M. Fatih SANSAR

Alan Editörleri/ Area Editors

Arkeoloji/ Archeology	Doç. Dr. K. Serdar GİRGİNER	Çukurova University
Coğrafya/ Geography	Dr. Ufuk KARAKUŞ	Gazi University
Eğitim Bilimleri / Educational Sciences	Doç. Dr. Akın EFENDİOĞLU	Çukurova University
Felsefe/ Philosophy	Prof. Dr. Sadık Erol ER	Çukurova University
Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı/ Folklore and Folk Literature	Doç. Dr. Ali DOĞANER	Osmaniye Korkut Ata University
İlahiyat/ Theology	Prof. Dr. İsmail ŞIK	Çukurova University
Kamu Yönetimi/ Public Administration	Doç. Dr. Murat KALFA	Gazi University
Mimarlık, Mimarlık Tarihi/ Architectural, Architectural History	Doç. Dr. Yelda DURGUN ŞAHİN	Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University
Sanat Tarihi/ Art History	Prof. Dr. Mustafa ÇAPAR	Çukurova University
Sosyal Bilgiler Eğitimi/ Social Studies Education	Doç. Dr. Abdullah BALCIOĞULLARI	Çukurova University
Sınıf Eğitimi/ Classroom Education	Dr. Öğr. Üyesi Serkan DÜZGÜN	Gazi University
Siyaset/ Politics	Doç. Dr. Abdullah AYDIN	Niğde Halisdemir University
Sosyoloji/ Sociology	Prof. Dr. Cahit ASLAN	Çukurova University
Su Ürünleri Politikaları ve İstihdamı/ Fisheries Policies and Employment	Doç. Dr. İbrahim DEMİRKALE	Çukurova University
Tarih/ History	Doç. Dr. M. Fazıl HİMMETOĞLU	Osmaniye Korkut Ata University
Turizm/ Tourism	Prof. Dr. İbrahim GİRİTLİOĞLU	Gaziantep University
Türkçe Eğitimi/ Turkish Education	Doç. Dr. Sedat EROL	Adıyaman University
Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi/ Turkish Language and Literature Education	Prof. Dr. M. Abdullah ASLAN	Erzincan University
Yeni Türk Edebiyatı/ New Turkish Literature	Dr. Öğr. Üyesi Funda BULUT	Kastamonu University
Yeni Türk Dili/ New Turkish Language	Dr. Muzaffer BULUT (muzafferuzun@ktu.edu.tr)	Karadeniz Technical University

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI

Yayın Kurulu/ Publishing Team

Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman KİLİMCİ	Çukurova University
Prof. Dr. Bülent ÖZKAN	Mersin University
Doç. Dr. Ebru GÜHER	Osmaniye Korkut Ata University
Prof. Dr. Emin ÇELEBİ	İnönü University
Prof. Dr. Dr. Mustafa DURMUŞ	Hacettepe University
Dr. Hanna ROG	Tavriya University
Dr. Maheer M. Abdulkareem ALABASSI	Diyala University

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Prof. Dr. Adnan GÜMÜŞ	Çukurova University
Prof. Dr. A. Deniz ABİK	Çukurova University
Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU	Hacettepe University
Prof. Dr. Faruk YILDIRIM	Çukurova University
Prof. Dr. Fatih Yahya AYAZ	Çukurova University
Prof. Dr. Funda TOPRAK	Ankara Yıldırım Beyazıt University
Prof. Dr. Harun ARIKAN	Çukurova University
Prof. Dr. Hasan BABACAN	Mehmet Akif Ersoy University
Prof. Dr. Kemal ÇELİK	Başkent University
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	Uluslararası Balkan University
Prof. Dr. Muna YÜCEOL ÖZEZEN	Çukurova University
Prof. Dr. Murat DURUKAN	Mersin University
Prof. Dr. Salim GÖKÇEN	Erzincan Binali Yıldırım University
Prof. Dr. Sedat CEREÇİ	Hatay Mustafa Kemal University
Prof. Dr. Şerife YORULMAZ	Mersin University
Prof. Dr. Yılmaz KURT	Ankara University

Koordinatör/ Coordinator

Feyzullah AĞIRMAN (M. A.)	Firat University
---------------------------	------------------

Redaksiyon/ Redaction

Öğr. Gör. Begüm Sultan ÜNSAL	Trabzon University
Yusuf TATLI	Mersin University
Ahmet KAPILI	Çukurova University

Kaynakça Sorumlusu/ Responsible of References

Zeynep SÖMEK

Yabancı Dil Uzmanları/ Foreign Language Experts

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ünal BOZDAĞ (İngilizce/English)	Osmaniye Korkut Ata University
Berke ŞAHAN	Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University
Perihan SEVİNÇ	Osmaniye Korkut Ata University
Şevval Eymen BOZDAĞ (B.A) (Fransızca/ French)	

İndeks Sorumlusu/ Index Supervisor

Dr. Serkan FURTUN	Recep Tayyip Erdoğan University
Ömer ŞİHANLIOĞLU (M. A.)	Ankara University

Website Koordinatörü/ Website Coordinator

Dr. Öğr. Üyesi Hakan İSLAMOĞLU	Recep Tayyip Erdoğan University
--------------------------------	---------------------------------

Grafik-Tasarım/ Graphic Design

Feyzullah AĞIRMAN (M. A.)	Firat University
---------------------------	------------------

Yurt Dışı Temsilciler/ Foreign Representatives

Elif ASLAN	Germany
Hasan Burak ÖZER	USA

Sosyal Paylaşım Ağları Sorumlusu/ Responsible of Social Media

Sinan KOCAMAN

Tanıtım-Sponsor Sorumlusu/ Responsible of Sponsor

Zeki ÖRÜ

Kapak Tasarımcısı/ Cover Designer

Burcu ERBEKTAŞ ASLAN

E-ISSN: 2458-7559

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI

Çukurova Araştırmaları; sosyal bilimlerle ilgili araştırmaların yer aldığı, altı ayda bir yayınlanan hakemli bir dergidir. Çukurova Araştırmaları dergisinde yayınlanan tüm yazıların dil, bilim ve hukuki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları www.cukar.org'a aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilemez.

Yazışma Adresi: Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Balcalı Mah. Sarıçam/Adana.

Çukurova Research; is a peer-reviewed journal published every six months, which includes research on social sciences. All the responsibility of all the articles published in the journal of Çukurova Research regarding language, science, and legal belongs to the authors, and the publication rights belong to www.cukar.org. It may not be reproduced, partially or wholly, in any way, without the written permission of the publisher. The editorial board is free to decide to publish or unpublish the articles submitted to the journal. Manuscripts sent to the journal cannot be returned.

Correspondence Address: Çukurova University, Faculty of Education, Department of Turkish Education, Balcalı Mah. Sarıçam/ Adana.

Derginin Tarandığı Dizinler/ Indexing

Makalelerin Tarandığı İntihal Programı/ Plagiarism Detection Software

E-ISSN: 2458-7559

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI

BU SAYININ HAKEMLERİ/ REFEREES OF THIS ISSUE

Dr. Abdullah ÖZBOLAT

Dr. Ahmet USANMAZ

Dr. Fatih KANA

Dr. Fatih KAYA

Dr. Mesut GÜN

Dr. Özlem AYDOĞMUŞ ÖRDEM

Çukurova University

Ağrı İbrâhim Çeçen University

Çanakkale Onsekiz Mart University

Bayburt University

Mersin University

Çukurova University

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI

Cilt 10, Sayı 2
Toplam Sayı: 22
Yaz 2024

Volume 10, Issue 2
Total Number: 22
Summer 2024

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

-ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE-

Fahri TEMİZYÜREK
Akif ŞİMŞEK

TÜRKÇEYİ YABANCI DİL OLARAK ÖĞRENEN ÖĞRENCİLERİN YAZILI ANLATIM
HATALARINI İNCELEYEN MAKALELERİN ANALİZİ

*ANALYSIS OF ARTICLES EXAMINING WRITTEN EXPRESSION ERRORS OF STUDENTS
LEARNING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE*

[1-17]

-ARAŞTIRMA MAKALEŐİ/RESEARCH ARTICLE-

Recep BOZKURT
Ahmet Ayhan KOYUNCU

ADANA'DA İKAMET EDEN UYUŞTURUCU MADDE BAĞIMLILARININ DEMOGRAFİK
ÖZELLİKLERİNİ SUÇ SOSYOLOJİŐİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

*EVALUATION OF THE DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF
DRUG ADDICTS RESIDING IN ADANA IN THE CONTEXT OF CRIME SOCIOLOGY*

[18-30]

-ARAŞTIRMA MAKALEŐİ/RESEARCH ARTICLE-

Ali BİRİNCİ

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİŐİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ AHLAKİ
UZAKLAŞMA ALGILARININ İNCELENMESİ

*AN INVESTIGATION OF PRE-SERVICE RELIGIOUS CULTURE AND MORAL KNOWLEDGE
TEACHERS' PERCEPTIONS OF MORAL DISENGAGEMENT*

[31-42]

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI

E-ISSN: 2458-7559

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.29228/cukar.75531>

Temizyürek, F. & Şimşek, A. (2024). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin yazılı anlatım hatalarını inceleyen makalelerin analizi. *Çukurova Araştırmaları*, 10(2), 1-17.

CİLT 10, SAYI 2, TOPLAM SAYI: 22, YAZ 2024, s. 1-17

TÜRKÇEYİ YABANCI DİL OLARAK ÖĞRENEN ÖĞRENCİLERİN YAZILI ANLATIM HATALARINI İNCELEYEN MAKALELERİN ANALİZİ¹

Fahri TEMİZYÜREK²

Akif ŞİMŞEK³

Öz

Bu araştırmanın amacı 2010-2023 yılları arasında yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yazılan ve yabancı öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hatalarını uygulamalı olarak ele alan makalelerin eğilimlerini belirlemektir. Bu amaca yönelik olarak tarama yapılmış ve sınırlanan yıllar arasında yazılan 38 makale tespit edilmiştir. Bu çalışma nitel bir özellikte olup veriler doküman incelemesi tekniği ile toplanmış ve içerik analizi ile de çözümlenmiştir. Bu makalelerde tespit edilen hatalar ve bu hataların kaynakları araştırmacı tarafından alan yazın taraması yapılarak geliştirilen "Dilsel Hatalar (Ek-1) ve Hataların Kaynakları (Ek-2)" adlı tablolara işlenmiştir. Aynı zamanda bu makaleler; yöntem, desen, verilerin analiz edilmesi, veri toplama araçları, örneklem büyüklüğü, yazar sayısı, öğrencilerin geldikleri ülkeler gibi kısıtlara göre de değerlendirilmiştir. Sonuç olarak öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataları uygulamalı olarak ele alan çalışmalarda en çok %97,36 ile biçim bilgisi (ek) ile ilgili hatalardan ve %89,47 ile yazım ve noktalama ile ilgili hatalardan bahsedilmektedir. Hata kaynakları açısından değerlendirildiğinde %73,68 ile olumsuz aktarım en çok hata kaynağı olarak görülen başlıktır. Makalelerde en çok %68,42 ile nitel yöntem ve %26,31 ile tarama deseni kullanılmıştır. Bu makalelerde veri toplama aracı olarak en çok %36,84 ile kompozisyon kullanılmış ve en çok araştırma %39,47 ile orta seviyede (B1-B2) gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak bu çalışmada 9 farklı hata türü ve 13 farklı hata kaynağı tespit edilmiştir. Bu araştırmanın yazma becerisi üzerine çalışacak araştırmacılar için faydalı olacağı öngörülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Eğilim araştırması, içerik analizi, yabancı dil olarak Türkçe, yazma hataları, yazma hatalarının kaynakları.

¹ Bu çalışmada; 2020 TR Dizin Dergi Değerlendirme Kriterleri'nin 8. maddesinde belirtilen araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, fahri@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0497-1045>

³ Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, akfmskk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9964-0360>

Article Info/ Makale Bilgisi

Received/Geliş: 03.03.2024

Accepted/Kabul: 30.04.2023

Published/Yayın: 25.06.2024

ANALYSIS OF ARTICLES EXAMINING WRITTEN EXPRESSION ERRORS OF STUDENTS LEARNING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

This study aims to identify the trends of articles written between 2010 and 2023 in teaching Turkish as a foreign language, which addresses the errors in written expressions of foreign students in a practical manner. For this purpose, a systematic review was conducted, and 38 articles written within the specified years were identified. This study is qualitative, and the data were collected through the document analysis technique and analyzed through content analysis. The errors identified in these articles, along with their sources, were compiled into tables named "Linguistic Errors (Appendix-1) and Sources of Errors (Appendix-2)," developed by the researcher through a literature review. Additionally, these articles were evaluated based on criteria such as method, design, data analysis, data collection tools, sample size, number of authors, and the students' countries of origin. As a result, it is observed that the studies addressing the errors in students' written expressions mainly focus on format errors (appendices), accounting for 97.36%, and spelling and punctuation errors, which account for 89.47%. In terms of error sources, negative transfer is identified as the most common source, accounting for 73.68% of errors. Regarding methodologies used in the articles, qualitative methods were predominantly employed at 68.42%, with survey design being the second most utilized at 26.31%. Composition was the most commonly used data collection tool, accounting for 36.84%, and research was mostly conducted at the intermediate level (B1-B2), representing 39.47%. In conclusion, 9 different types of errors and 13 different error sources were identified in the study. It is anticipated that this research will benefit researchers focusing on writing skills.

Keywords: Content analysis, sources of writing errors, trend analysis, Turkish as a foreign language, writing errors.

GİRİŞ

Dil, insanların birbirleri ile anlaşmasını sağlayan; düşünüş, hayal ve tasarımlarının ifade edilmesine olanak tanıyan bir araç olarak tanımlanabilir. Dilin üretim ve alımlama olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Okuma ve dinleme becerileri alımlama; yazma ve konuşma becerileri ise üretim becerileri olarak değerlendirilebilir.

Anlatımın temelinde zihinsel tasarı aşamasının olduğu söylenebilir. İnsan önce zihninde anlatacaklarını tasarlar akabinde bu tasarımı konuşma ve yazma aracılığıyla muhatabına ifade eder. Fakat bu zihinsel tasarı esnasında bir sorun yaşanır bu anlatım eylemi sağlıklı gerçekleştirilemeyecektir. Söz gelimi zihnindeki dil bilgisel kodlarda eksiklik olan bir kişinin kendini açık ve net bir biçimde ifade etmesi zorlaşacaktır. Ya da yeterli düzeyde sözcük dağarcığına sahip olmayan bir birey merakını anlatmakta zorlanacaktır. Karatay (2007) da bu hususta sözcük dağarcığındaki eksikliğin bireyin bir düşünceyi anlamasını veya hislerini anlatmasını engellediğini belirtmektedir. Hem ana dil kullanıcıları hem de yabancı dil kullanıcıları açısından yazma becerisi bu sebeplerden dolayı zorlayıcı bir alan olarak görülmektedir. Yazmanın bu zorlayıcı yönü yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerini de hata yapmaya sevk edebilmektedir.

Açık (2008) tarafından TÖMER’de yapılan bir çalışmada yabancı öğrencilerin %40 ile en çok yazma becerisinde ve daha sonra %33 ile konuşma becerisinde zorlandıkları tespit edilmiştir. Biçer ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan başka bir çalışmada, çalışma grubunda yer alan öğrencilerin tamamının yazma becerisinde sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Genç (2017) ise yazma becerisini en zor kazanılan ve en zor geliştirilen beceri alanı olarak görmektedir fakat bu zorluğa rağmen yazmanın en çok göz ardı edilen beceri olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla öğrenciler üretim becerilerinde daha çok zorlanmaktadırlar. Üretim becerilerindeki bu zorluğun birçok sebebi olabilir. Öğrenci birçok kuralı ve yüzlerce sözcüğü öğrenecek ve tüm bunları sentezleyip kendisini ifade edecektir. Üstelik bu anlatım yazılı olarak gerçekleşiyor ise çok daha özenli olunmalıdır. Zira yazma; ölçünlü dile, yazım ve noktalamaya, dil bilgisi kurallarına dikkat edilerek gerçekleştirilen karmaşık bir eylemdir. Kimi zaman

ana dil kullanıcıları dahi bu hususta zorluk yaşamaktadır. Hâl böyle iken yabancı öğrencilerin de yazılı anlatımlarında hata yapmaları aslında gayet tabiidir. Önemli olan bu yanlışları tespit edebilmek ve düzeltebilmektir. Bu yanlışları/hataları tespit etmek için araştırmacılar çeşitli makaleler yazmışlar, birtakım araştırmalar yapmışlardır.

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataların ele alındığı birçok araştırma mevcuttur. Bu araştırmaların bir kısmı yanlış çözümlemesi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir (Bölükbaş, 2011; Büyükkiz & Hasırcı 2013; Çetinkaya, 2015; Çerçi vd., 2016; Önder & Uzdu, 2017). Yanlış çözümlemeleri ile öğrencilerin dil öğrenim sürecinde yaptıkları yaygın yanlışlıklar tanımlanır ve tanımlanan hatalar ya da sonuçlar öğretmene ve ders kitabı yazarlarına yol gösterir (Çetinkaya, 2015). Bu araştırmada da yanlış çözümlemesi bir veri analiz aracı olarak ele alınmıştır. Yabancı öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataları ele alan çalışmalar incelendiğinde bazı makalelerde nicelik açısından en çok yazım ve noktalamada hatalar tespit edilmiştir (Bölükbaş, 2011; Büyükkiz & Hasırcı, 2013; Yılmaz & Bircan 2015; Önder & Uzdu Yıldız 2018). Çetinkaya'nın (2015) çalışmasında ise sayısal olarak en çok biçim bilimsel yanlışlıklar yer almaktadır. Bu sonuç ile paralel olarak Emek (2018) de yaptığı araştırmada öğrencilerin en çok biçim bilgisinde hata yaptıklarını tespit etmiştir. Temizyürek ve Ünlü (2018), Gürcü öğrenciler üzerinde araştırma yapmışlar ve öğrencilerin dil bilgisinde en çok hâl, iyelik ve ek fiil eklerinde hata yaptıklarını belirlemiştir. Bahsi geçen araştırmalarda yabancı öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hatalar tespit edilmiştir. Bu araştırmada ise yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataları konu edinen makalelerin eğilimlerini, bu çalışmalarda hataları ve bu hataların kaynaklarını bütünsel olarak tespit edebilmek ve bu hususta genel bir tablo çizebilmek amaçlanmaktadır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında yüzlerce bilimsel araştırma mevcuttur. Bu alandaki çalışmalar arasında benzer konularda yazılmış olan makaleleri ele alıp geniş bir değerlendirme ile sunan eğilim araştırmaları da mevcuttur. Maden (2020), yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde söz varlığının geliştirilmesi ile ilgili makaleleri analiz etmiştir. Erol (2021) da söz varlığı ve sözcük öğretimi üzerine yazılmış lisansüstü tezleri ele almış ve araştırmaların daha çok temel ve orta seviyeye odaklandıklarını, araştırmalarda en çok nitel desenlerin tercih edildiğini belirlemiştir. Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi alanında hazırlanan bilimsel çalışmalarda anahtar sözcüklerle alakalı içerik analizi çalışmaları da yapılmıştır (Erdem vd., 2015; Küçük & Kaya, 2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde bilimsel makalelerin ve tezlerin eğilimlerini ele alan çalışmalar da mevcuttur (Biçer, 2017; Demir & Özdemir, 2017; Türkben, 2018; Maden & Önal, 2021; Kardoğan & Kardeş, 2023). Demir & Özdemir (2017), yabancı dil olarak Türkçe öğretimindeki bilimsel makaleleri ele almış ve öğretim kaynaklarının yetersiz oluşu, beceriler için modüler öğretimin yapılamaması gibi sorunları tespit etmişlerdir. Biçer (2017) de alanımızdaki makalelerin eğilimlerini içerik analizi ile incelemiş ve alandaki çalışmaların çoğunlukla nitel araştırmalara dayalı olarak yapıldığı sonucuna erişmiştir. Kemiksiz (2021), alandaki ders kitapları üzerine yapılan araştırmaların eğilimlerini incelemiş ve temel düzeyde hazırlanan kitapların araştırmalarda daha çok kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Maden (2021) de ders kitapları üzerine hazırlanmış lisansüstü tezleri incelemiş ve Kemiksiz'in sonucu ile paralel olarak araştırmalarda temel seviyedeki ders kitaplarının daha çok tercih edildiği sonucuna ulaşmıştır. Türkben (2018) de lisansüstü çalışmaları ele almış ve araştırmalarda en çok nitel araştırma yönteminin ve içerik analizinin kullanıldığını belirlemiştir. Günaydın (2020) tarafından iki dillilik üzerine yapılan çalışmalar incelenmiş ve bu alandaki araştırmaların yurt içinde en çok Türkçe-Arapça, yurt dışında ise Türkçe-Almanca ile ilgili yapıldığını tespit etmiştir. Karabulut (2023) da ana dil ve yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde konuşma becerisine ilişkin yapılan ölçek çalışmalarının eğilimlerini ele almış ve ölçek geliştiricilerinin aynı yöntem ve aşamaları takip etmedikleri sonucuna ulaşmıştır. Aydın ve arkadaşları (2022) A sınıfı dergilerdeki yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi ile ilgili yazılan 34 makalenin analizini yapmışlar ve incelenen makalelerin Türkçe, Türk kültürü, Türkiye'ye karşı tutum/tercih/durum konularında yoğunlaştığını tespit etmişlerdir.

Alan yazın incelediğinde yabancı dil olarak Türkçe öğretimindeki bilimsel çalışmaları ele alan birçok eğilim araştırması yapıldığı görülmektedir ne var ki yazma becerisindeki hataları ele alan bir eğilim araştırmasının olmadığı ortadadır. Buna ek olarak bu çalışmada incelenen makalelerde yer alan yazılı anlatım hataları da ele alınmış ve makalelerde hangi hatanın hangi oranda bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yine incelenen makaledeki yazarların görüşleri, gözlemleri veya araştırmaları sonucunda ulaştıkları ya da tahmin ettikleri yabancı öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataların kaynakları da yine bu çalışmada belirlenmiştir. Hülasa yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataların neler olduğunu ve bu hataların nedenlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada 11 farklı araştırma sorusu belirlenmiş ve bu sorulara yanıt aranmıştır. Bu araştırma soruları şu şekildedir:

1. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı hatalarının incelendiği makalelerde tespit edilen hataların türleri nelerdir?
2. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı hatalarının incelendiği makalelerde tespit edilen hataların sebepleri/kaynakları nelerdir?
3. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı hatalarının incelendiği makalelerin yöntemlerine göre dağılımı ne durumdadır?
4. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı hatalarının incelendiği makalelerin desenlerine göre dağılımı ne durumdadır?
5. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı hatalarının incelendiği makaleler hangi veri analiz yöntemlerine göre çözümlenmiştir?
6. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı hatalarının incelendiği makalelerde hangi veri toplama araçları kullanılmıştır?
7. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı hatalarının incelendiği makalelerin örneklem sayısına göre dağılımı ne düzeydedir?
8. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı hatalarının incelendiği makalelerde öğrencilerin bulundukları kura göre dağılımı nedir?
9. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı hatalarının incelendiği makalelerdeki uygulamaya katılan öğrencilerin geldikleri ülkelere göre dağılımı nedir?
10. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı hatalarının incelendiği makalelerin yazıldığı yıllara göre dağılımı nedir?
11. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı hatalarının incelendiği makalelerin yazar sayısına göre dağılımı nedir?

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın desenine, örneklemin belirlenmesine, veri toplama araçlarına değinilecek ve veri analizi hakkında bilgi verilecektir.

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve veriler doküman incelemesi ile elde edilmiştir. Doküman incelemesi, basılı veya elektronik materyallerin, belgelerin incelenmesi ve kodlanması içeren süreçler bütünüdür (Bowen, 2009). Bu çalışmada yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi alanında öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataları konu edinen makaleler incelenmiş ve bu çalışmaya uygun olan 38 makale tespit edilmiştir. Belirlenen makalelerde belirtilen hatalar, bu hataların sebepleri ve makalelerin metodolojik özellikleri kodlanmıştır. Böylelikle yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataları inceleyen makalelerin eğilimleri betimlenmeye çalışılmıştır.

Örneklemin Belirlenmesi ve Verilerin Toplanması

Bu çalışmada yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataların incelendiği 38 makale araştırma kapsamına alınmıştır. Çalışmamızda 2010 ila 2023 yılları arasında yazılan makaleler örnekleme alınmıştır. Ayrıca bu çalışmada araştırma kapsamına alınan makalelerin uygulama temelli olmasına ve örneklemin yabancı öğrencilerden oluşmasına dikkat edilmiştir. Sadece teorik ve gözlem temelli ya da öğretici görüşleri ile oluşturulmuş makaleler çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Tespit edilen makaleler, Google Akademik ve ULAKBİM veri tabanları taranarak elde edilmiştir. Bu taramada “Yabancı dil olarak Türkçe, yazılı anlatım hataları, yazılı anlatım yanlışları, ses bilgisel yanlışlar, söz dizimsel yanlışlar, yazımsal yanlışlıklar, morfolojik hatalar, ek hataları, yanlış çözümlemesi” gibi aramalar yapılmıştır. Ulaşılan makalelerin çalışma kapsamına uygun olduğu görülünce ilgili tablolara (Ek-1 ve Ek-2) gerekli bilgiler işlenmiştir.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Bu araştırmada veriler toplanırken şu üç unsur belirlenmeye çalışılmıştır: incelenen makalenin yöntemsel açıdan tespiti, incelenen makaledeki hataların neler olduğu ve makale yazarları tarafından hataların sebepleri. Makalelerdeki hataların ve hataların nedenleri hakkında literatür taraması yapılmış ve Ek 1’de yer alan “Dilsel Hatalar” ve Ek-2’deki “Hataların Olası Nedenleri” adlı tablolar araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. “Dilsel Hatalar” adlı tabloda yabancı öğrencilerin yazılı anlatımlarında yaptıkları hatalar 9 ana başlık altında toplanmıştır. “Hataların Olası Nedenleri” adlı tabloda ise 13 farklı ana başlık oluşturulmuştur. Bu tabloların sol sütununda ise incelenen makalelerin yazarları ve yayın yılı yer almaktadır (Bknz: Ek-1 ve Ek-2). Araştırma kapsamına alınan makalelerin “Bulgular, Yorum ve Sonuç” bölümleri incelenmiştir. Bu bölümlerdeki bilgiler Ek-1 ve Ek-2’ye işlenmiştir.

Bu çalışmada incelenen 38 makale metodolojik açıdan da ele alınmış ve bu makaleler yaklaşım ve model yönünden, veri analizi açısından, yazar sayısı ve örneklem büyüklüğü gibi ölçütlerle de değerlendirilmiştir. Makalelerin yayım yılları ve yazar sayıları da çalışmamızda ele alınmıştır. Makaleler hakkındaki metodolojik kodlamalar Excel’de yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada araştırmaya konu olan 38 makale nitel veri analizi tekniklerinden biri olan içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı olarak kodlamaların yapıldığı ve bilgilerin kategoriler ile özetlendiği; yenilenebilir ve sistematik bir tekniktir (Büyüköztürk vd., 2008). İçerik analizinde veriler temalar çerçevesinde bir araya getirilir ve daha sonra yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Örneklemde yer alan 38 makaledeki veriler metot yönünden Excel’e, hata yönünden de ilgili tablolara işlenmiş ve tüm bu veriler frekans ve yüzde hesaplamaları ile çözümlenmiştir. Çözümlenen bilgiler, bulgular bölümünde özetlenerek aktarılmıştır.

BULGULAR

Bulgular bölümünde, oluşturulan 11 farklı araştırma sorusundan hareketle analiz yapılmıştır.

Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu bölümde incelenen 38 makalede toplam 9 farklı hata başlığı tespit edilmiştir. Söz gelimi hâl (durum) ekleri hatası ek hatalarına, sözcüğün yanlış anlamda kullanımı anlamsal hatalara, /ü/ yazımı yerine /u/ yazımının tercih edilmesi harflerin karıştırılması başlığına, büyük harflerin yazımındaki yanlışlıklar yazımsal hatalar ana başlığına eklenmiştir. Nitekim tüm alt başlıklar için 9 farklı ana başlık belirlenmiş ve bunların sayısal değerleri Tablo 1’de izah edilmiştir.

Tablo 1. Makalelerde Tespit Edilen Hataların Dağılımı

Makalelerdeki Hataların Dağılımı	f
Ek Hataları (Yapım ve Çekim Ekleri), Morfolojik Hatalar, Biçim Bilgisi Hataları	37
Yazımsal Hatalar, İmla ve Noktalama Hataları	34
Harflerin Karıştırılması (Noktalı Ünlülerin Birbirinin Yerine Kullanımı)	30
Ünlü Uyumu ve Ses Olayları Hataları, SesBilgisel Hatalar	28
Söz Dizimsel Hatalar, Özne-Yüklem Uyumsuzluğu, Yanlış Öge Dizilişi	27
Anlamsal Hatalar (Yanlış Sözcük Seçimi, Sözcüğün Yanlış Anlamda Kullanımı)	23
Tamlama Hataları	22
Bağlaç ve Edat Hataları	14
Kalıp Söz Hataları, Deyim ve Atasözünün Yanlış Kullanımı	5

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataları tespit eden makalelerden hareketle 9 farklı dilsel hata belirlenmiş ve bu hataların 38 makalenin kaçında yer aldığı Tablo 1’de gösterilmiştir. Öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataları inceleyen bu 38 makalenin %96,36’sında ek kaynaklı hatalar, %89,47’sinde yazımsal hatalar, %78,94’ünde harflerin karıştırılması ile ilgili hatalar, %73,68’inde ses bilgisel, ünlü uyumundan kaynaklı, hatalar, %71,05’inde söz dizimsel hatalar, %60,52’sinde anlamsal hatalar,

%57,89’unda tamlama hataları, %36,84’ünde bağlaçlarla ilgili hatalar ve son olarak da %13,15’inde de kalıp söz ve deyim hataları bulunmaktadır.

İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu araştırmada incelenen makalelerin tamamında yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerden veri toplanmış ve onların yazma hataları ele alınmıştır. Araştırmacıların asıl amaçları yazma hatalarını tespit etmektir. Ne var ki bazı araştırmacılar aynı zamanda belirledikleri hataların sebeplerini de belirtmişlerdir. Bu doğrultuda incelenen makalelerdeki hataların sebepleri de ayrı bir başlık altında incelenmiş ve bu husustaki bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Makalelerdeki Hataların Nedenlerine Göre Dağılımı

Makaledeki Hataların Olası Nedenleri	f
Olumsuz Aktarım	28
Bilgi Eksikliği, Kuralları Eksik Uygulama, Aşırı Kurallaştırma veya Bilgiyi Unutma	26
Alfabe Farklılığı, Kendi Dilinde Olmayan Sesler ²⁴	24
Yazma Etkinliklerinin Yetersizliği	12
Sözcük Dağarcığı –Kelime Hazinesi- Eksikliği	9
Motivasyon Eksikliği, Dikkatsizlik veya Yazmayı Önemsememe	9
Ders Kitabı	8
Materyal Eksikliği	7
Yazma Eğitiminde Zamanın Kısıtlı Olması, Yeterli Zamanın Ayrılamaması	5
Geri Bildirim Eksikliği veya Geri Bildirimin Niteliği	5
Sınıfların Homojen Olmaması	2
Yazma Kaygısı	2
Ölçme ve Değerlendirmede Yetersizlik	1

Tablo 2 incelediğinde ele alınan makalelerde toplam 13 farklı hata sebebi tespit edilmiştir. Bu başlıklar incelendiğinde araştırmacılar tarafından en çok hataya sebebiyet veren unsur %73,68 ile olumsuz aktarım olarak görülmektedir. Olumsuz aktarım 28 çalışmada (%73,68) araştırmacılar tarafından hata sebebi olarak gösterilmiştir. Öğrencilerdeki bilgi eksikliği, kuralı yanlış uygulama, bilgileri karıştırma veya aşırı kurallaştırma nedenlerinden bahseden makale sayısı 26’dır ve %68,42 ile ikinci hata nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üçüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

İlgili makalelerin yöntemleri Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Makalelerin Yöntemine Göre Dağılımı

Yöntem	f
Nitel	26
Nicel	0
Karma	0
Belirtilmemiş	12
Toplam	38

Tablo 3 incelendiğinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı hatalarını inceleyen makalelerin 26'sı (%68,42) nitel bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Kalan 12 makalede ise yöntem belirtilmemiştir.

Dördüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

İlgili makalelerin desenlerine/modellerine göre dağılımı Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Makalelerin Desenine Göre Dağılımı

Desen/Model	f
Tarama	10
Doküman İncelemesi	7
Durum	7
Betimsel Tarama	4
Olgubilim	1
Özaktarım	1
Belirtilmemiş	8
Toplam	38

İlgili makaleler 6 farklı desen ile yazılmıştır. Tablo 4 incelendiğinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı hatalarını inceleyen makalelerin 10'u tarama, 7'si doküman incelemesi, 7'si durum, 4'ü betimsel tarama, 1'i olgunbilim, 1'i de özaktarım modeli ile yazılmıştır. Öğrencilerin yazılı hatalarını konu edinen 38 makalenin 10'unda ise model belirtilmemiştir. Bu tabloya göre ilgili makaleler en çok (%26,31) tarama deseni ile gerçekleştirilmiştir.

Beşinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

İlgili makalelerin veri analizlerine göre dağılımı Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Makalelerin Veri Analizine Göre Dağılımı

Veri Analizleri	f
İçerik Analizi	16
Yanlış Çözümlemesi	12
Excel'de Grublama	2
Betimsel Analiz	1
Belirtilmemiş	7
Toplam	38

Tablo 5 incelendiğinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı hatalarını inceleyen makalelerin 16'sı içerik analizi, 12'si yanlış çözümleme yaklaşımı, 2'si Excel'de grublama, 1'i de betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Öğrencilerin yazılı hatalarını konu edinen 38 makalenin 7'sinde verilerin hangi araç ile analiz edildiği hususuna değinilmemiştir. Bu tabloya göre ilgili makaleler arasında veriler en çok (%42,1) içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Altıncı Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 6’da ilgili makalelerin veri toplama araçlarına göre dağılımı gösterilmektedir. Bu tablo incelendiğinde 10 farklı biçimde verilerin toplandığı görülmektedir.

Tablo 6. Makalelerin Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Veri Toplama Araçları	f
Kompozisyon	14
Sınavlar	12
Dikte	3
Ödevler	2
Hikâye Tamamlama	2
Sanal (Çevrim İçi) Form	1
Kompozisyon ve Ölçek	1
Bir Filmin Yorumlanması	1
Görsellerin Yorumlanması	1
Açık Uçlu Sorular ve Görüşme	1
Toplam	38

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yabancı öğrencilerin yazılı anlatımlarını konu edinen makalelerdeki veri toplama araçları Tablo 6’da gösterilmiştir. Bu tabloya göre en çok tercih edilen veri toplama aracı 14 makale ile (%36,84) kompozisyonudur. Aynı zamanda 12 makalede (%31,57) ise veri toplama aracı olarak sınavların kullanıldığı görülmektedir. Ödevler ve hikâye tamamlama etkinlikleri ile ikişer; sanal form, kompozisyon ve ölçek kullanımı, bir filmin yorumlanması, görsellerin yorumlanması ve açık uçlu sorular ile de birer kez veri toplanmıştır.

Yedinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 7’de ilgili makalelerin örneklem sayısına göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 7. Makalelerin Örneklem Sayısına Göre Dağılımı

Örneklem Sayısı	f
0-19 Öğrenci	10
20-39 Öğrenci	10
40-59 Öğrenci	8
60-79 Öğrenci	4
80+ Öğrenci	5
Belirtilmemiş	1
Toplam	38

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yabancı öğrencilerin yazılı anlatımlarını konu edinen makalelerdeki örneklem sayıları Tablo 7’de gösterilmiştir. Buna göre 10 makalenin örnekleme 0 ila 19 öğrenci ile yine 10 makalenin örnekleme de 20 ila 39 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

Sekizinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Yabancı öğrencilerin yazma hataları ile ilgili yayımlanan makalelerdeki örneklem seviyelerine göre dağılımı Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Makalelerin Örneklemelerin Bulunduğu Kurlara Göre Dağılımı

Kur	f
Temel Seviye (A1-A2)	14
Orta Seviye (B1-B2)	15
İleri Seviye (C1)	2
Tüm Seviyeler	7
Toplam	38

Tablo 8 incelendiğinde yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yabancı öğrencilerin yazma becerilerini inceleyen makaleler en çok %39,5 ile orta seviyede yani B1 ve B2’de yazılmıştır. A1 ve A2 seviyesindeki öğrencilerin yazma hatalarını inceleyen çalışmaların oranı %36,8’dir. Hata tespiti daha çok temel ve orta seviyede yapılmıştır. Yabancı öğrencilerin yazma hataları konusunda ise ileri seviyede yani C1’deki çalışma oranı %5,2’de kalmıştır.

Dokuzuncu Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

İlgili makalelerdeki örneklemde yer alan öğrencilerin geldikleri ülkelere dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Geldikleri Ülkelere Göre Dağılımı

Öğrencilerin Ülkeleri	f
Farklı Ülkelerden Gelen Öğrenciler	17
Arap Ülkeleri	7
İran	2
Afganistan	2
Gürcistan	2
Yunanistan	1
Bosna Hersek	1
Hindistan	1
Belarus	1
Kırgızistan	1
Çin	1
Ruanda	1
Balkan Ülkeleri	1
Toplam	38

Tablo 9 incelendiğinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı hatalarını konu edinen çalışmalar arasında en çok ana dili Arapça olan öğrenciler üzerinde müstakil araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Fakat bu makalelerin %44,73’ünde yani 17 makaledeki örneklem çeşitli ülkelerden gelen öğrenciler tarafından oluşturulmuştur.

Onuncu Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Yabancı öğrencilerin yazma hataları ile ilgili makalelerin yazıldığı yıllara göre dağılımı Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Makalelerin Yayımlandığı Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	f
2010	2
2011	1
2012	-
2013	3
2014	4
2015	6
2016	2
2017	2
2018	4
2019	4
2020	2
2021	6
2022	2
2023	-
Toplam	38

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin yazılı anlatımlarındaki hataları konu edinen araştırmalar incelendiğinde Tablo 10'a göre en fazla makalenin 6 makale ile 2015 ve 2021 yıllarında yayımlandığı görülmektedir.

On Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 11'de ilgili makalelerin yazar sayısına göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 11. Makalelerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı

Yazar Sayısı	f
Tek Yazarlı Makaleler	20
İki Yazarlı Makaleler	16
Üç Yazarlı Makaleler	2
Toplam	38

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yabancı öğrencilerin yazılı anlatımlarını konu edinen makalelerin yazar sayısına göre dağılımı Tablo 11'de gösterilmiştir. Bu tabloya göre ilgili makalelerin %52,63'ü tek yazarlı, %42,1'i iki yazarlı ve %5,27'si üç yazarlı olarak yazılmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yaptıkları yazılı hataları uygulamalı olarak ele alan 38 makale tespit edilmiş ve bu makaleler “yayın yılı, yöntemi, deseni, örneklem, yazar sayısı, öğrencilerin geldikleri ülkeler, veri toplama araçları, verilerin analizi” bakımından incelenmiştir. Aynı zamanda bu 38 makalede tespit edilen hatalar ve bu hataların nedenleri de gruplanmıştır. Araştırmanın asıl amacı da bu makalelerdeki hataları ve hataların nedenlerini bütünsel olarak ortaya koymaktır.

Yabancı öğrencilerin yazım hatalarını ele alan bu çalışmada 38 makale incelenmiş ve bu makalelerde 9 farklı hata türü ana başlık olarak belirlenmiştir. Bunlardan ilki yazım ve noktalama hatalarıdır ve bu başlığın bünyesinde küçük ve büyük harflerin doğru kullanımı, imlâ hataları ve noktalama hataları bulunmaktadır. Anlamsal hatalar başlığı altında ise sözcüğün yanlış anlamda kullanılması, yanlış sözcük seçimi gibi hatalar bu başlıkta kodlanmıştır. Tamlama hataları müstakil bir başlık olarak ele alınmıştır çünkü bu hatalar hem ek hataları ile hem de söz dizimsel hatalar ile ilgilidir. Söz dizimsel hatalar başlığı altında ise yanlış öge dizilişinden, sözcüğün yanlış yerde kullanılmasından, hatalı cümle kuruluşundan ve özne-yüklem uyumsuzluğundan kaynaklanan hatalar yer almaktadır. Ses bilgisel hatalar başlığı altında ise ses olaylarından kaynaklı hatalar ve bilhassa ünlü uyumundan kaynaklı hatalar kodlanmıştır. Ek hataları başlığında ise hâl (durum) eklerinin, iyelik ve ilgi eklerinin, çoğul eklerin, kip ve kişi eklerinin, çatı eklerinin, edilgenlik eklerinin yanlış kullanımından kaynaklı hatalar kodlanmıştır. Deyim, atasözü ve kalıp sözlerin yanlış kullanımından kaynaklı hatalar ise deyim hataları başlığı altına kaydedilmiştir. Bu hata türleri anlamsal hatalar başlığı altına alınmamıştır. Zira her dilde olduğu gibi Türkçede de günlük hayatımızda yahut ders kitaplarında birçok kalıp söz veya deyim kullanılmaktadır. Dolayısıyla kalıp ifadeler ve deyimler ayrı bir hata türü olarak kodlanmıştır. Bağlaç ve edat hataları da müstakil bir başlık olarak ele alınmıştır. Harf hataları başlığı altında ise noktalı ünlüleri karıştırma ve yakın sesleri karıştırma gibi hatalar yer almaktadır.

Birinci araştırma sorusundan elde edilen bulgular incelendiğinde 38 makalenin 37’sinde yani %97,36’sında ek kaynaklı hatalardan bahsedilmektedir. Bu makaleler arasında en çok bahsedilen hata ek kaynaklı (morfolojik, biçim bilgisel) hatalardır. Makalelerin çoğunda ise öğrencilerin yazılı anlatımlarında sayısal olarak en çok tespit edilen hata yazım ve noktalama yanlışlarıdır (Büyükkiz & Hasırcı 2013; Önder & Uzdu Yıldız 2018; Yılmaz & Bircan 2015; Aytan & Güney 2015; Bölükbaş, 2011). Aslında bu sonuçlar arasında tutarsızlık yahut bir çelişki mevcut değildir. Zira çalışmaların bazıları yukarıda sayılan hataların bir kısmına yoğunlaşmaktadır. Söz gelimi Sarıca & Od (2015) öğrencilerin tamlama hatalarını, Fidan (2019) yazım ve noktalama hatalarını, Kırbaş (2019) ses bilgisel hatalarını Şahin (2012) ekler ile ilgili hatalarını, İltar (2021) de dil bilgisel hatalarını ele almaktadır. Dolayısıyla incelenen 38 makalede en çok bahsedilen hatanın biçim bilimsel (ek) hatalar olması ile bazı çalışmalarda sayısal olarak en çok görülen hata türünün yazım ve noktalama hataları olması sonuçları arasında bir çelişki bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra Çetinkaya’nın (2015) çalışmasında da öğrencilerin toplam yanlışlarının yarısından fazlasının (%51,93) biçim bilimsel hatalar ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, incelenen makaleler arasında en çok bahsedilen hata türü ek hatalarıdır ve bu hata biçim bilimsel veya morfolojik hatalar olarak da kodlanmaktadır.

Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için yabancı öğrenciler ekler konusunda ciddi derecede sorun yaşamaktadırlar. Bu çalışmada incelenen makalelerdeki biçim bilimsel hatalar, morfolojik hatalar, yapım ve çekim ekleri ile alakalı hatalar ek hataları başlığı altında kodlanmıştır. Yapım ve çekim ekleri alt başlıklarında yer alan tüm ek hataları bu ana başlığa kaydedilmiştir. Bu eklerden bazılarında diğerlerine nazaran daha çok hata yapılmaktadır. Özellikle isim çekim eklerinden hâl ekleri konusunda öğrencilerin ekseriyeti problem yaşamaktadır. Öyle ki bazı çalışmalarda hâl (durum) ekleri tüm ekler arasında en çok hata yapılan konu olarak görülmektedir (Önder & Uzdu 2017; Balcı, 2016; Akkaya & Erol, 2019). Sonuç olarak hâl ekleri konusuna özel bir ihtimam gösterilmelidir.

Birçok çalışmada yazım ve noktalama hataları tüm hatalar arasında sayısal olarak en çok tespit edilen hata türü olarak karşımıza çıkmaktadır (Büyükkiz ve Hasırcı 2013; Önder ve Uzdu Yıldız 2018; Yılmaz ve Bircan 2015; Aytan & Güney 2015; Bölükbaş, 2011). Bu çalışmada da öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki hataları inceleyen 38 makalenin 34’ünde yani %89,47’sinde yazım ve noktalama ilgili hatalardan bahsedilmektedir. Bu yönüyle bu çalışmada incelenen makaleler arasında en çok bahsedilen ikinci hata yazım ve noktalama hataları olmuştur. Yazım ve noktalama hatalarının birçok sebebi olabilir. Söz gelimi Kayhan (2014), Fars alfabesinde büyük ve küçük harf ayrımı olmadığı için İran’dan gelen öğrencilerin özel isimlerin yazımında hata yaptıklarını belirtmektedir.

Ünlü ve ünsüz harflerin karıştırılması sonucunda da birçok hata yapılmaktadır. İncelenen makalelerin %78,94'ünde (30 makalede) harf hatalarından bahsedilmektedir. Çalışmalar incelendiğinde Arap öğrencilerin e/a-ı/i- u/ü- o/ö seslilerini birbirleri ile karıştırdıkları görülmektedir (Bölükbaş, 2011; Gezer ve Kıymık, 2018). İranlı öğrencilerin ise /ı/, /ü/, /ö/ ünlülerini /i/, /u/, /o/ kalın ünlüleri ile karıştırdıkları görülmektedir (Kayhan 2014; Boylu, 2014). Bunun yanı sıra Boylu (2014), Türkçedeki /ı/, /ö/, /ü/ seslerinin Farsçada yer almamasından dolayı İranlı öğrencilerin bu seslerin yazımında hata yaptıklarını belirtmektedir. Arslan ve Kılıc (2015) tarafından Bosna Hersek'te Türkçe öğrenen öğrenciler üzerinde bir araştırma yapılmış ve Bosnalı öğrencilerin Türkçedeki /ğ/, /ö/, /ı/, /ü/ ve /j/ gibi harflerin yazımında sıklıkla sorun yaşadıkları ve ayrıca öğrencilerin kelime hazinelerinin yetersiz olmasından dolayı verilen kelimelerden paragraf oluşturamadıkları belirlenmiştir. Şehitoğlu (2020), yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Hint öğrencilerin alfabe farklılığından dolayı yazma problemleri yaşadığını, öğrencilerin ünlü uyumu ile ilgili yanlışlıklar yaptıklarını ve u/-/ü/, /o/-/ö/ ve /e/-/ı/ seslerini karıştırdıklarını belirtmektedir. Işık ve Işık (2020) Türkçe öğrenen Çinli öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmışlar ve Çinli öğrencilerin en çok /l/ ve /r/ ünsüzlerinde ve /e/, /i/, /u/, /ü/, /o/, /ö/ ünlülerinde hata yaptıkları belirlenmiştir. Aynı çalışmada örneğin -r sesinin telaffuzunda Türkçe ve Çince farklılık olduğundan dolayı bu sesleri karıştırdıkları belirlenmiştir. Başoğlu ve Can (2014) Balkan ülkelerinden gelen 200 öğrencinin yazılı anlatımlarını incelemişler ve öğrencilerin /c/, /ç/, /i/, /ö/, /s/, /ş/, /ü/, /y/ gibi seslerde hata yaptıklarını tespit etmişlerdir. Çalışmalar göstermektedir ki harf hataları had safhadadır ve bu harf hataları öğrencilerin geldikleri ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Bu çalışmada ele alınan makaleler arasında en çok bahsedilen üçüncü hata türü %78,94 ile harf hatalarıdır.

Ses bilgisel hatalar başlığı altına öğrencilerin büyük ünlü uyumundaki hataları ve ses olaylarındaki hataları işlenmiştir. İncelenen makalelerin 28'inde (%73,68) ses bilgisel hataların var olduğu görülmektedir. Boylu (2014) ses bilgisel hataların temelinde alfabe farklılığı olduğunu belirtmektedir. Nitekim ele alınan makaleler arasında en çok bahsedilen dördüncü hata türü ses bilgisel hatalardır.

Ele alınan çalışmalar arasında söz dizimsel hatalardan bahseden 27 makale (%71,05) mevcuttur. Özne ve yüklem uyumsuzluğu, yanlış öge kullanımı, öğelerin yanlış yerde kullanımı gibi hatalar bu başlık altında ele alınmıştır. Bayazıt (2019) yabancı dil olarak Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin söz dizimi hatalarını incelemiş ana dili İngilizce olan öğrencilerin, kendi ana dillerinde olmayan Türkçe yapıları ve söz dizimini öğrenmede güçlük çektiklerini belirtmektedir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki bir diğer hata ise anlamsal hatalardır. Yanlış sözcük seçiminden ve sözcüğün yanlış anlamda kullanılmasından ötürü bu hatalar oluşmaktadır. İncelenen makalelerin 23'ünde (%60,52) anlamsal hatalar mevcuttur. Boylu ve arkadaşları (2019) bu anlamsal hataların öğrencilerin kelime dağarcıklarının eksikliğinden kaynaklandığını belirtmektedirler.

İncelenen makalelerin 22'sinde (%57,89) tamlama hatalarından bahsedilmektedir. Tamlama hataları esasen hem söz dizimi ile hem de biçim bilim ile ilişkilidir. Dolayısıyla bu hata türü müstakil bir başlık olarak ele alınmıştır. Sarıca & Od (2015) öğrencilerin tamlama hatalarını belirlemiş, bu hataları yanlış çözümlemesi yaklaşımına göre değerlendirmiş ve öğrenciler tarafından yapılan hataların büyük bir kısmının olumsuz aktarımdan kaynaklandığını tespit etmiştir. Tamlama hataları tüm çalışmalar arasında en çok bahsedilen yedinci hata olmuştur.

Ele alınan 38 makalenin 14 tanesinde (%36,84) bağlaç hataları, 5 tanesinde de (%13,15) kalıp söz hataları (deyim ve atasözü) görülmektedir. Dolayısıyla en az incelenen makaleler arasında bahsedilen hata türü deyim, atasözü ve kalıp söz hatalarıdır. Yabancı öğrencilerin kalıp söz yahut deyim bilgisi ve bunları kullanımları üzerine bir hata yapılabilir.

İkinci araştırma sorusu, öğrencilerin yaptıkları hataların sebepleri ile alakalıdır. Selinker (1974) dil aktarımı, eğitimin aktarımı, ikinci dil öğrenme stratejileri, ikinci dil iletişim stratejileri ve hedef dildeki dilsel malzemenin aşırı genellenmesini öğrencilerin yaptıkları yanlışların kaynakları olarak görmektedir (Aktaran: Bölükbaş, 2011). Bu hata kaynaklarından biri de olumsuz aktarımdır. Olumsuz aktarım öğrencinin kendi ana dilindeki veya öğrendiği başka bir dildeki kuralı hâlihazırda öğrenmekte olduğu dile entegre etme durumu olarak özetlenebilir. Bu çalışmada da incelenen 38 makalenin 28'inde (%73,68) olumsuz aktarımdan kaynaklı hata tespit edilmiştir. Olumsuz aktarım incelenen makaleler arasında en yüksek hata nedeni olarak görülmektedir. Öğrencilerdeki bilgi eksikliği, kuralları eksik uygulama, bilgiyi karıştırma, bilgiyi aşırı kurallaştırma gibi hata sebepleri incelenen makalelerin 26'sında (%68,42) tespit edilmiştir. Belirlenen hataların sebeplerinden biri olarak alfabe farklılığı gösterilmektedir ve bu hata sebebi de 24 makalede (%63,15) belirtilmiştir. Makalelerin 12'si (%31,57) hata sebebi olarak yazma etkinliklerinin yetersizliğini görmektedir. İncelenen makalelerin 9'unda (%23,68) hata sebebi olarak

yazmada motivasyon eksikliğini görülmektedir. Motivasyon eksikliği başlığı altına öğrencilerin yazmayı önemsememesinden ve onların dikkatsizliğinden kaynaklanan hatalar da işlenmiştir. Kelime hazinesi, sözcük dağarcığı, yetersizliği de makalelerin 9'unda (%23,68) hata kaynağı olarak belirtilmiştir. Bu makalelerin 7'sinde materyal eksikliği, 5'inde yazma eğitiminde zaman kısıtı hata sebebi olarak gösterilmiştir. Öğreticilerin yazma konusundaki geri bildirim eksiklikleri de yine 5 makalede, sınıfların homojen olmaması ve yazma kaygısı da ikişer makalede ve son olarak ölçme ve değerlendirmedeki yetersizlik de sadece 1 makalede yazma hatalarındaki sebep olarak gösterilmiştir.

İncelenen makalelerin büyük bir bölümü (%68,42) nitel yöntem ile yazılmıştır. Buna mukabil araştırmaların önemli bir bölümünde de (%31,57) yöntem belirtilmemiştir. Makalelerin desenleri ele alındığında incelenen 38 makalenin 10'u tarama (%26,31), yedişer makale doküman incelemesi ve durum çalışması deseni ile yazılmıştır. Birer araştırma da olgubilim ve özaktarım desenleri ile yapılmıştır. Buna göre ele alınan makaleler en çok nitel yöntem ve tarama araştırmaları ile yapılmıştır.

Makaleler, veri analizine göre incelendiğinden çok 16 makale ile (%42,1) içerik analizinin kullanıldığı görülmektedir. Yanlış çözümlemesi ile analiz edilen 12 makale (%31,57) bulunmaktadır. Yanlış çözümlemesi öğrencilerin yaptıkları yanlışların gözlenmesi ve belli bir sisteme göre analiz edilmesidir (Bölükbaş, 2011). Dolayısıyla bu çalışmada yanlış çözümlemesi yaklaşımı bir analiz yöntemi olarak değerlendirilmektedir. İki çalışmada Excell'de gruplama ile ve bir çalışmada da betimsel analiz ile veri analizinin yapıldığı görülmektedir. Yedi çalışmada da herhangi bir veri analiz yönteminin belirtilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen makaleler veri toplama araçlarına göre incelendiğinde 10 farklı veri toplama aracının kullanıldığı ve 14 çalışmada (%36,84) kompozisyon ile 12 çalışmada ise (%31,57) sınavlar aracılığıyla, üç çalışmada dikte yöntemi ile verilerin toplandığı görülmektedir. İkişer çalışmada ise ödevler ve hikâye tamamlama ile ve birer çalışmada da sanal form, kompozisyon ve ölçek, bir filmin yorumlanması, görsellerin yorumlanması ve açık uçlu sorular ile veriler toplanmıştır. Buna göre öğrencilerin yazılı hatalarının belirlenmesi için en çok kompozisyon ve sınavlar kullanılmıştır.

Makaleler örneklem sayısına göre ele alındığında onar çalışma (%26,31) 0-19 öğrenci ve 20-39 öğrenci ile yapılmıştır. Çalışmaların 8'inde ise (%21,05) örneklem sayısı 40-59 öğrenci; çalışmaların 4 tanesinde örneklem 60-79 öğrenci arasında olduğu görülmektedir. Beş çalışmada ise örneklem 80 öğrenciden fazladır. Bu örneklemelerin 14'ü temel seviyede, 15'i orta seviyede ve 2'si de ileri seviyede yapılmıştır. Bu sonuca göre ileri seviyelerde yazma hatalarının çok fazla ele alınmadığı görülmektedir. Yedi çalışma ise tüm seviyelerde gerçekleştirilmiştir.

Öğrencilerin geldikleri ülkelere göre makaleler değerlendirildiğinde en çok incelenen müstakil örneklem grubunun 7 çalışma (%18,42) ile ana dili Arapça olan öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Fakat 17 çalışmada (%44,73) ise farklı farklı ülkelerden gelen öğrenciler ile çalışılmıştır. İran, Afgan ve Gürcü öğrenciler ile ikişer araştırmada çalışılmıştır. Ayrıca Yunan, Bosnalı, Hint, Beyaz Rus, Kırgız, Ruandalı ve Çinli öğrenciler ile de yazım hataları konusunda birer araştırma yapılmıştır.

Yabancı öğrencilerin hatalarını belirlemeye yönelik yazılan makaleler yazıldıkları yıllara göre değerlendirildiğinde 2015 ve 2021 yılların altışar makale yayımlanmıştır. Kalan makaleler ise hemen hemen homojen olarak dağılmaktadır. Ele alınan 38 makalenin 20'si tek yazarlı, 16'sı iki yazarlı, 2'si de üç yazarlı olarak yazılmıştır.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin yazılı anlatım hataları üzerine yazılmış makaleleri analiz etmek üzere bu çalışma yapılmıştır. Bu makalede sonuç olarak 9 farklı hata türü ve 13 farklı hata kaynağı belirlenmiştir. Çalışmalar arasında teknoloji tabanlı yazma uygulamalarının kullanılmadığı görülmektedir. Yazma becerisinde tespit edilen hataların ana kaynaklarından biri geri bildirimin eksikliği, etkililiği veya niteliği olabilir fakat çalışmalarda çok fazla değinilmemiştir. Ayrıca öğrenci yazma konusunda kaygılanıyor olabilir. Yine çalışmalarda yazma kaygısının hata kaynağı olarak pek fazla görülmediği ortadadır. Hataların temel seviyeden başladığı ve ileri seviyelere kadar sürdüğü görülmektedir. Bu yüzden üretim becerilerinde geri bildirim ile yanlışlar en aza indirilebilir ve bu geri bildirim faaliyetleri teknoloji desteklenebilir.

KAYNAKÇA

- Açık, F. (2008). Türkiye’de Yabancılar Türkçe öğretilirken karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Doğu Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü “Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu” 2008 Tarihinde Sunulmuştur.*
- Akkaya, A. & Erol, S. (2019). Türkiye’de öğrenim gören Arap öğrencilerin Türkçe temel düzeyde yaşadığı dil bilgisi sorunları. *Journal of History School*, 12(40), 549-559.
- Arslan, M. & Klicic, E. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma becerisinin gelişiminde karşılaşılan sorunlar: Bosna Hersek örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 169-182.
- Aydın, G., Çavuşoglu, R. & Çörten, S. B. (2022). A sınıfı dergilerde ikinci/ yabancı dil olarak Türkçe öğretimi: Bir eğilim araştırması. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (9), 1-22.
- Aytan, T. & Güney, N. (2015). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin yazılı anlatımlarında karşılaşılan sorunlar (Yıldız Tömer örnekleme). *International Journal of Languages’ Education And Teaching*, 3(2), 275-288.
- Balcı, H. A. (2016). Yabancı öğrencilerin yazılı anlatım becerileri: Karaman örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 39-47.
- Başoğlu, D. & Can, F. S. (2014). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Balkanlı öğrencilerin yazılı anlatımda yaptıkları hatalar üzerine tespitler. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(10). 100-119.
- Bayazıt, Z. Z. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireylerin yaptıkları söz dizimi hatalarının incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(1), 130-140.
- Bıçer, N. (2017). Yabancılar Türkçe öğretimi alanında yayınlanan makaleler üzerine bir analiz çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 236-247.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Boylu, E. (2014). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen temel seviyedeki İranlı öğrencilerin yazma problemleri. *ZfWT*, 6(2), 335-349.
- Boylu, E. & Özyalçın, E. Z. G. K. E. (2019). Yanlış çözümleme yaklaşımına göre Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen B1 seviyesi öğrencilerinin yazılı anlatımlarının değerlendirilmesi. *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, 1(3), 184-202.
- Bölükbaş, F. (2011). Arap öğrencilerin Türkçe yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 6(3). 1357-1367.
- Büyükkiz, K. K. & Hasırcı, S. (2013). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı anlatımlarının yanlış çözümleme yaklaşımına göre değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(4), 51-62.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Çerçi, A., Derman, S. & Bardakçı, M. (2016). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı anlatımlarına yönelik yanlış çözümlemesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), 695-715.
- Çetinkaya, G. (2015). Yanlış çözümlemesi: Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen B2 düzeyindeki öğrencilerin yazılı metinlerine ilişkin görünüm. *International Journal of Languages’ Education And Teaching*, 3(1), 164-178.
- Demir, K. & Özdemir, A. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanındaki bilimsel makalelere bakış. *Electronic Turkish Studies*, 12(14), 105-120.
- Emek, M. (2021). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen Cezayir Üniversitesi Türkoloji Bölümü öğrencilerinin temel düzey (A1-A2) yazılı anlatımlarının incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 3(1), 46-74.
- Erdem, M. D., Gün, M., Şengül, M. & Özkan, E. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yazılmış bilimsel makalelerde geçen anahtar sözcüklere ilişkin bir içerik analizi. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 34(1), 213-237.
- Erol, S. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde söz varlığı ve sözcük öğretimi üzerine bir değerlendirme: 1981-2021 lisansüstü tezler. *Aydın Tömer Dil Dergisi*, 6(1), 103-120.
- Fidan, M. (2019). Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin yazılı anlatım metinlerinin yazım ve noktalama kuralları yönünden değerlendirilmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, (77), 253-266.
- Genç, H. N. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma eğitimi bağlamında yazım ve noktalama. *Dil Dergisi*, 168(2), 31-42.

- Gezer, H. & Kıymık, M. N. (2018). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde Arap dilli öğrencilerin yazılı anlatım becerilerinde karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin bir çözümleme. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 43-64.
- Günaydın, Y. (2020). İki dillilik ile ilgili yayımlanan makalelerin incelenmesi (2010-2020). *International Journal of Language Academy*, 8(5).4, 352-365
- İltar, L. (2021). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin C1 yazma sınavındaki dil bilgisi hatalarının düzeylere göre dağılımı. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(Özel Sayı), 129-147.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 141-153.
- Karabulut, C. (2023). Ana dil ve yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde konuşma becerisine ilişkin ölçek çalışmalarının incelenmesi. *Bezgek Yabancılar Türkçe Öğretimi Dergisi*, 2(4), 249-260.
- Kardoğan, M. & Kardaş, M. N. (2023). Türkiye’de Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında yayımlanan makalelerin eğilimleri üzerine bir inceleme. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 1-12.
- Kayhan, İ. N. A. N. (2014). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen İranlıların yazılı anlatımlarının hata analizi bağlamında değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, Volume 9, Issue 9, 619-649.
- Kemiksiz, Ö. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitapları üzerine yapılan araştırmaların eğilimleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(Özel Sayı), 34-56.
- Kırbaş, G. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Ürdünlülerin Yazılı Anlatımlarının Ses Bilgisi Bakımından İncelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi*, (5), 29-48.
- Küçük, S. & Kaya, E. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ile ilgili hazırlanan tezlerde geçen anahtar kelimelere yönelik içerik analizi, *Journal of History Culture And Art Research*, 7(5), 442-456.
- Maden, A. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe söz varlığını zenginleştirme ile ilgili makalelerin analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 583-596.
- Maden, S. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitapları ile ilgili lisansüstü tezlerin analizi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 90-102.
- Maden, S. & Aydın, Ö. N. A. L. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ile ilgili lisansüstü tezlerin araştırma eğilimleri. *Uluslararası Eğitim Bilim Ve Teknoloji Dergisi*, 7(1), 42-56.
- Önder, A. & Yıldız, F. U. (2021). Türkçe öğrenen yabancıların yazılı anlatım yanlışlarının çözümlenmesi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 1(4), 100-114.
- Pınar, I. Ş. I. K. & Işık, Ö. F. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Çinli öğrencilerde alfabe sorunu: Zhejiang Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama Ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, 5(1), 1-12.
- Sarıca, N. & Çilem, O. D. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde tamlama algısı sorunları. *International Journal of Language Academy*, 3(6), 389-398.
- Şahin, E. Y. (2012). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki ek yanlışları. *Tarih Okulu Dergisi*, 2013(Xv).
- Şehitoğlu, M. (2020). Hindistan Jamia Millia Islamia Üniversitesinde yabancılar Türkçe öğretimi açısından Türkçenin yazma becerisi üzerine bazı somut tespitler. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 1-13.
- Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Temizyürek, F. & Ünlü, H. (2018). Problems in writing skills faced by Georgian learners of Turkish as a foreign language and suggested solutions. *International Journal of Language Academy*, 6(1), 316-327.
- Türkben, T. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yapılan lisansüstü çalışmaların değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 7(4), 2464-2479.
- Yılmaz, F. & Bircan, D. (2015). Türkçe öğretim merkezinde okuyan yabancı öğrencilerin yazılı kompozisyonlarının “yanlış çözümleme yöntemi” ne göre değerlendirilmesi. *International Journal of Language Academy*, 3(1), 113-126.

Ek 1. Dilsel Hatalar

Çalışmalar		Dilsel Hatalar								
		Yazımsal Hatalar İmla ve Noktalama Hataları	Tamlama Hataları	Anlamsal Hatalar Yanlış Sözcük Seçimi ve Sözcüğün Yanlış	Söz Dizimsel Hatalar Özne-Tümleç Uyumsuzluğu Yanlış Öge Dizilişi	Ses Bilgisel Hatalar Ünlü Uyumundan Kaynaklı Hatalar Ses Olaylarından Kaynaklı Hatalar	Ek (Bicim Bilgisi) Hataları Morfolojik Hatalar Yapım ve Çekim Ekleri	Kalıp Söz Hataları Deyim, Atasözü ve Kalıp Söz Hataları	Ünlülerin Karıştırılması Harflerin Karıştırılması	Edat ve Bağlaç Hataları
	<i>f</i> (38)	34	22	23	27	28	37	5	30	14
	% 100	89,47	57,89	60,52	71,05	73,68	97,36	13,15	78,94	36,84
1	Ç1 (2015)	X	-	-	X	X	X	-	X	-
2	Ç2 (2020)	X	X	-	X	X	X	-	-	X
3	Ç3 (2020)	X	-	-	-	-	-	-	X	-
4	Ç4 (2014)	X	X	-	X	X	X		X	-
5	Ç5 (2013)	X	-	X	-	X	X	-	X	-
	...									
38	Ç38 (2013)	X	X	-	X	X	X	X	X	X

Ek-2. Dilsel Hataların Olası Nedenleri-Hataların Kaynakları

Hataların Sebepleri		Hata Kaynakları												
		Olumsuz Aktarım	Ölçme ve Değerlendirmede Yetersizlik	Sınıfların Homojen Olmaması	Alfabe Farklılığı Kendi Dillerinde Olmayan Sesler	Materyal Eksikliği	Kelime Hazinesinde Eksiklik Sözcük Dağılımı Eksikliği	Yazma Eğitiminde Zaman Kısıtı veya Yeterli Zaman Ayrılmasında	Yazma Etkinliklerinin Yetersizliği	Motivasyon Eksikliği Dikkatsizlik veya Yazmayı	Yazma Kaygısı	Ders Kitabı	Öğrencilerdeki Bilgi Eksikliği, Kuralları Eksik Uygulama Kuralları	Geri Bildirim Eksikliği veya Geri Bildirim Niteliği
	<i>f</i> (38)	28	1	2	24	7	9	5	12	9	2	8	26	5
	% 100	73,68	2,63	5,26	63,15	18,42	23,68	13,15	31,57	23,68	5,26	21,05	68,42	13,15
1	Ç1 (2015)	X	-	-	X	-	X	-	X	X	-	-	-	-
2	Ç1 (2020)	X	-	X	X	X	-	-	-	-	-	-	X	-
3	Ç1 (2020)	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Ç1 (2014)	X	-	X	X	X	-	-	-	-	-	X	X	-
5	Ç1 (2013)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Ç1 (2013)	X	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	X	-
7	Ç1 (2013)	-	-	-	-	X	X	X	X	-	-	-	X	X
8	Ç8 (2011)	X	-	-	X	X	-	-	X	-	-	X	-	-
9	Ç9 (2014)	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	X	-
	...													
10	Ç38 (2014)	X	X	-	X	-	-	-	-	X	-	-	X	-

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI

E-ISSN: 2458-7559

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.29228/cukar.75309>

Bozkurt, R. & Koyuncu, A. A. (2024). Adana’da ikamet eden uyuşturucu madde bağımlılarının demografik özelliklerini suç sosyolojisi bağlamında değerlendirilmesi. *Çukurova Araştırmaları*, 10(2), 18-30.

CİLT 10, SAYI 2, TOPLAM SAYI 22, YAZ 2024, s. 18-30

ADANA’DA İKAMET EDEN UYUŞTURUCU MADDE BAĞIMLILARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİ SUÇ SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ¹²

Recep BOZKURT³

Ahmet Ayhan KOYUNCU⁴

Öz

Uyuşturucu madde kişilerin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle uyuşturucu madde konusu, biyo-psiko-sosyal süreç olarak ele alınmaktadır. Kişinin uyuşturucuyu kullanması bedeninde yorgunluk, ağrı gibi olumsuz durumları ortaya çıkarması biyolojik; zihni uyuşturması veya krizler yaratması psikolojik; maddenin ilk olarak kullanılması veya kullanımından sonra ortaya çıkan sosyal problemler ise sosyolojik boyutunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, bireyi madde bağımlılığına yönelten süreçte, toplumsal olgular ile demografik özellikler arasında nasıl bir ilişki olduğunu sosyolojik suç teorileriyle değerlendirmektir. Uyuşturucu kullanmak, aynı zamanda suçlu davranışlara yöneltebilmektedir. Dolayısıyla uyuşturucu maddenin kullanılması, sonrasında ortaya çıkan suçlu davranışı, uyuşturucu kullanımı ile demografik özellikler arasında bir bağlantı olup olmadığını suç sosyolojisi kapsamında değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu çalışma, nicel araştırma yöntemiyle tasarlanmıştır. Araştırmada 415 madde bağımlısına demografik anket formu ve Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, demografik özellikler ile madde kullanımı arasında anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Madde kullanıcılarının ilk deneyimlerinin çok erken yaşta başladığı, eğitim

¹ Bu makale, 2019 yılında hazırlanan “Madde Bağımlılığının Demografik Özelliklerle Olan İlişkisi: Adana/Seyhan Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Çalışmada, 2020 TR Dizin Dergi Değerlendirme Kriteri’nin 8. Maddesinde belirtilen araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

² Bu makalenin etik kurul onayı Afyon Kocatepe Üniversitesinde 11.01.2019 tarih, 01-2019/20 sayılı karar ve toplantı numarası ile alınmıştır.

³ Dr., recepbozkurt0163@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2201-1758>

⁴ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ahmetakoyuncu@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5401-7647>

Article Info/ Makale Bilgisi

Received/Geliş: 16.02.2024

Accepted/Kabul: 06.05.2024

Published/Yayın: 25.06.2024

seviyelerinin düşük olduğu, düşük sosyoekonomik gelir düzeyinde olduğu, hanelerinin kalabalık olduğu, arkadaş çevresinde madde kullanımının çok fazla olduğu, ailelerin çocuklarıyla iletişim eksikliği yaşadığı, kullanıcıların maddeyi bırakmak istedikleri, bu nedenlerin sonucu olarak, suça bulaşma oranlarının yüksek olduğu gibi bulgular elde edilmiştir. Uyuşturucu madde kullanıcılarının demografik özellikleri incelendiğinde; belirli bir suç iklimi içerisinde bulundukları, toplumsal çevrenin madde kullanımına etkisinin olduğu en belirgin sonuçlar olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Madde bağımlılığı, uyuşturucu madde, sosyolojik suç teorileri.

EVALUATION OF THE DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF DRUG ADDICTS RESIDING IN ADANA IN THE CONTEXT OF CRIME SOCIOLOGY

Abstract

Drugs cause negative effects on people biologically, psychologically, and sociologically. For this reason, the drug issue is handled as a bio-psycho-social process. The fact that a person's use of drugs causes negative conditions such as fatigue and pain in the body is biological and psychological in that it numbs the mind or creates crises; The first use of the substance or the social problems that arise after its use constitute the sociological dimension. In this context, the aim of the research is to evaluate the relationship between social facts and demographic characteristics in the process that leads the individual to substance addiction through sociological crime theories. Using drugs can also lead to criminal behavior. Therefore, it is important to evaluate the use of drugs, the subsequent criminal behavior, and whether there is a connection between drug use and demographic characteristics within the scope of crime sociology. This study was designed with a quantitative research method. In the research, a demographic survey form and the Addiction Profile Index (BAPİ) scale were applied to 415 substance addicts. As a result of the research, it was determined that there were significant relationships between demographic characteristics and substance use. The first experiences of drug users begin at a very early age. Their education level is low, they are at a low socioeconomic income level, their households are crowded, there is a lot of substance use in their circle of friends, families have a lack of communication with their children, users want to quit using drugs, and as a result of these reasons, they become involved in crime. Findings such as high rates were obtained. When the demographic characteristics of drug users are examined, The most obvious results are that they are in a certain criminal climate and that the social environment has an impact on substance use.

Keywords: Drugs, sociological theories of crime, substance addiction.

GİRİŞ

Uyuşturucu madde, insanlar tarafından çok eski zamanlarda keşfedilmiştir. Uyuşturucu maddesi, deneme yanılma yoluyla keşfedildikten itibaren ne tür olumsuz etkilerinin olduğu zamanla anlaşılmıştır. Geçmişten günümüze uyuşturucu madde, farklı uygulamalarda kullanılmıştır. Örneğin, bilinç değişikliği amacıyla uyuşturucu madde, Jivaro yerlileri tarafından kullanılarak doğaüstü güçlerle bağlantı kurulmaya çalışılmıştır (Tarhan & Nurmedov, 2011, s. 18-19). Şaman din adamları benzer şekilde, kişileri hipnotize etmek ve halüsinasyon yaratmak amacıyla bazı uyuşturucu bitkilerini kullanmışlardır (EGM-KOMDB, 2000, s. 9). Uyuşturucu madde ilk

keşfedildiğinde ne gibi sonuçlar ortaya çıkaracağı bilinmemektedir. Maddenin kullanılması ve ortaya çıkardığı sonuçlar zamanla öğrenilmiş, gerekli önlemler yasal olarak alınmıştır. Bilimsel, teknolojik ve tıbbi gelişmelerle birlikte, uyuşturucu maddesi hastaların tedavi edilmesinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Uyuşturucu kelimesi etimolojik anlamda muhaddir sözcüğüne karşılık gelmektedir. Muhaddir; uyuşturan, uyuşturucu ve uyuşturucu ilaç anlamında kullanılmaktadır. Uyuşturucu madde gerçekliği örter, dolayısıyla birey ne yaptığını bilmez ve olumsuz bir şekilde maddenin etkisi altında “esir” kalır. Uyuşturucu madde tıp literatüründe psikoaktif madde olarak adlandırılır. Birçok tanımı bulunmakla birlikte, en genel anlamda; bireyin maddeyi kullanması sonrası yaşanan psikik, davranışsal ve biyolojik olarak bedensel farklılıkları zorunlu bir şekilde ortaya çıkaran kimyasal maddelerdir (Ögel, 2001, s. 19). Uyuşturucu maddenin üç önemli özelliği ise; “uyuşukluk vasfı, bağımlılık yapma hassası ve zamanla kullanma miktarında artma zorunluluğu” yaratmasıdır (Günay, 1999, s. 57). Uyuşturucu maddenin bağımlılık yapıcı bir özelliği vardır. Bağımlılık ise bir hastalıktır. Rush, bağımlılığı “iradenin hastalığı” olarak tanımlamaktadır (Heather, 1998, s. 3-7). İradesini kaybeden birey, ne yaptığını bilemez ve suç işlemekten de geri adım atmaz.

Uyuşturucu madde kullanımı bireysel gibi görünse de toplumsal bir olgudur. Bu nedenle bireyin uyuşturucu madde kullanmaya “ne zaman, nerede, kiminle” başladığı, “uyuşturucu madde kullanıcılarının demografik özellikleri nelerdir” gibi soruların cevaplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması madde kullanıcılarını tanımamızda önem taşımaktadır.

Yapılan çalışmalara bakıldığında; uyuşturucu madde kullanımının tek bir nedeninin olmadığı anlaşılmıştır. Madde bağımlısı olan kişilerin demografik özelliklerinin yanı sıra, belirli bir toplumsal çevre içerisinde yaşadıklarından dolayı, onları belirli bir toplumsal iklim içerisinde ele almamız gerekmektedir. Bu çalışmada ve diğer araştırma sonuçlarında ortaya çıkan verilerin tartışılması “sosyolojik suç teorileri” bağlamında ele alınmıştır. Çalışmada sosyolojik suç teorileri ile kuramsal bir okuma yapılmasındaki neden, madde bağımlısı olan kişilerin madde kullanma nedenlerini çok boyutlu bir şekilde inceleyip, değerlendirmektir.

Madde bağımlılığı birey ve toplum hayatını olumsuz bir şekilde etkilemektedir ve birçok suçun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu denli zarar verici bir özelliği bulunan uyuşturucu maddenin sosyolojik bir perspektifle ele alınması önem taşımaktadır. Bu çalışmada örneklemimiz aracılığıyla madde kullanan bireylerin demografik özelliklerinin benzerlik taşıdığı ve ortak bir toplumsal çevre içerisinde yaşadıkları görülmektedir.

YÖNTEM

Bu araştırma, nicel yöntem kullanılarak tasarlanmış ve anket tekniği ile veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca BAPİ (Bağımlılık Profil İndeksi) ölçeğinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler sosyolojik suç kuramları bağlamında betimsel analiz tekniği kullanılarak yorumlanmıştır. Nicel araştırmalarda araştırmanın evreni ve örneklemini net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Bu araştırmanın evrenini Adana’nın Seyhan ilçesi oluşturmaktadır. Örneklemini ise bu ilçede ikamet eden, uyuşturucu bağımlısı olup tedavi gören, uyuşturucu madde kullanan kişiler arasında en iyi temsil edenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini spesifik olarak Adana Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde uyuşturucu madde kullanımından dolayı ceza alıp eğitim gören, Adana AMATEM de bağımlılıktan kurtulmak için tedavi olan ve sivil hayatta madde kullanan bağımlılar arasından seçilmiştir. Üç farklı mekânda bulunan bağımlılara farklı tekniklerle ulaşılmıştır. Adana “Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde ve AMATEM de tedavi gören madde bağımlılarına maksatlı/amaçlı örneklem seçim tekniğiyle” ulaşılrken bu kurumlar dışında kalan

bağımlılara ise “kartopu örneklem” tekniğiyle ulaşım sağlanmıştır. Üç farklı alanda yer alan ve araştırmamıza katılım sağlayan uyuşturucu madde kullanıcılarının toplam sayısı 415’dir.

Araştırmanın gerçekleşmesi için hazırlanan anket formu ve ölçek, “Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kuruluna” sunulmuştur. 11 Ocak 2019 tarihinde toplanan kurul, araştırmada veri toplama aracı olarak hazırlanan anket formunun bilimsel açıdan etik bir sorun oluşturmadığı kararına varmıştır. Yine araştırmanın yapılmasına yönelik Adana valiliğine dilekçe yazılarak gerekli kurumlardan izin alınması talep edilmiştir. Çalışmanın saha araştırması, 2019 yılının Mart ayında yürütülmüştür. Katılımcılara gerekli ortamın hazırlanmasıyla ilk olarak yürütülen araştırmanın amacı açıklanmıştır. Bu araştırmada etik ilkeler gözetilerek kişisel bilgilerin yer almadığı ve elde edilecek verilerin sadece bilimsel amaçla kullanılacağı açıklaması yapılmıştır. Çalışmaya gönüllü olarak katılan kişilere, oluşturulan anket formu dağıtılmış, soruları algılamakta zorluk yaşayanlara açıklama yapılarak, veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket kullanılmış ve 33 sosyodemografik soru yer almıştır. Sosyodemografik özellikler; yaş, cinsiyet, meslek, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, ebeveyn eğitim durumu, ikamet edilen yer ve kardeş sayısı gibi sorulardan oluşmaktadır. Bağımlılık profil indeksi ölçeği, K. Ögel, C. Evren, F. Karadağ ve D. T. Gürol tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek, uyuşturucu madde kullanıcılarının madde kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan problemlerini derinlikli bir şekilde değerlendirmesine ve tedavi sürecinin nasıl yapılacağına destek sunması amacıyla hazırlanmıştır. Fakat sadece tedavi amaçlı olarak değil aynı zamanda madde bağımlısı olan kişilerin ne şiddette uyuşturucu kullandıklarını da ölçmektedir. Yöntemi: BAPİ, 5 alt ölçek ve 37 sorudan oluşan bir öz bildirim ölçeğidir. Alt ölçekler şu şekildedir: Uyuşturucu maddeyi kullanım özelliği, madde kullanımının kişinin hayatına etkisi, madde kullanımının şiddetli istek boyutu ve madde kullanımını terketme motivasyonunu ölçmektedir. Bu ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş ve bağımlılığın farklı boyutlarını ele alabilen bir şiddet ölçeği olarak uygulanabileceği kanıtlanmıştır (Ögel, Evren, Karadağ & Gürol, 2012, s. 264).

Araştırma kapsamında oluşturulan anket, 70 sorudan oluşmaktadır. Bunları 33 soru ile demografik, 37 ile BAPİ ölçek soruları oluşturmaktadır. Veriler sosyal bilimlerde kullanılan istatistik programı yardımıyla işlenerek elde edilmiştir. Çapraz tabloların değerlendirilmesinde Ki-kare testi uygulanmıştır. Veriler tablolara yansıtılarak çarpıcı veriler vurgulanmıştır. Verilerin analizi sadece sayısal verilerden oluşmamaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler, genel olarak sosyolojik suç teorileri, spesifik olarak ise sosyal ekoloji, alt kültür, damgalanma, davranış kuramları ve sosyal öğrenme teorileri temel alınarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılanların hangi uyuşturucu maddeyi kullandıkları tablo 1’de gösterilmiştir. Katılımcıların kullandıkları maddeler, birden fazla seçenek olarak sunulmuştur. Örneğin bir katılımcı hem esrar hemde eroin kullanmış olabilir. Bu durumda iki seçeneği aynı anda işaretlemiştir. Ayrıca kullandıkları uyuşturucu maddesini ne sıklıkla kullandıkları sorulmuştur. Sadece bir veya iki kez, haftada bir veya beş kere, bir ay içerisinde üç kere veya hemen hemen her gün madde kullanmaktayım, likert ölçeği anket soruları içerisinde yer verilmiştir.

Tablo 1. Kullanılan Uyuşturucu Madde Çeşitleri

Kullanılan Uyuşturucu Maddeler	Frekans	Yüzde(%)
Esrar (marihuana, joint, gubar vb)	377	90,8
Kokain	60	14,5
Alkol	338	81,4
Ectasy (ekstazi)	128	30,8
Eroin	82	19,8
Amfetamin türevleri (metamfetamin, ice vb)	57	13,7
Çeşitli haplar (akineton, tantum, xanax vb)	71	17,1
Diğer (lsd, ghb vb)	20	4,8
Uçucu maddeler	40	9,6
Taş (krak kokain)	53	12,8
Rohipnol , rivotril (roj) gibi haplar	55	13,3

Uyuşturucu bağımlılarının en yoğun bir şekilde kullanmış oldukları madde; %90,8 ve 377 kişi ile esrardır. Bunu sırasıyla “%81,4 ve 338 kişi alkol, %30,8 ve 128 kişi ectasy, %19,8 ve 82 kişi eroin, %17,1 ve 71 kişi çeşitli haplar, %14,5 ve 60 kişi kokain, %13,7 ve 57 kişi amfetamin türevleri, %13,3 ve 55 kişi rohipnol, rivotril (roj) gibi haplar, %12,8 ve 53 kişi taş (krak kokain), %9,6 ve 40 kişi uçucu maddeler, %4,8 ve 20 kişi diğer (lsd, ghbv)” maddeleri kullananlar takip etmektedir.

Sosyo-Demografik Özellikler

Tablo 2. Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde(%)
Erkek	356	85,8
Kadın	59	14,2
Toplam	415	100,0

Araştırmanın örneklem grubunu cinsiyet açısından erkek ve kadınlar oluşturmaktadır. 415 kişilik örnekle grubunun 356 kişisi erkektir ve bunların oranı %85,8’dir. Kadınların oranı ise %14,2 ve 59 kişidir. Oranlardan da anlaşılacağı üzere, örnekleme dâhil olan madde kullanıcıların büyük bit oranını erkekler oluşturmaktadır. Araştırmada tek bir cinsiyete yer verilmemesi, elde edilen veriler ile diğer değişkenler arasında çapraz okuma imkânı yapmamızı sağlamıştır.

Tablo 3. Yaş Dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde(%)
40 yaş ve üzeri	41	9,9

35-39 yaş arası	35	8,4
29-34 yaş arası	87	21,0
24-28 yaş arası	142	34,2
19-23 yaş arası	96	23,1
18 yaş ve altı arası	14	3,4
Toplam	415	100,0

Araştırmaya katılanların genel olarak genç yaş grubunda olduğu gözlenmektedir. 40 yaş ve üzerinde olanların uyuşturucu madde kullanım oranının çok az olduğu, genel olarak ise 19-34 yaş arasında bulunanların uyuşturucu kullanıcısı/bağımlısı olduğu tespit edilmiştir. 18 yaş ve altının uyuşturucu kullanım oranının az olduğu söylene de sonraki yaşlarda uyuşturucu ile tanışma veya kullanma açısından riskli bir dönem olduğu ifade edilebilir.

Tablo 4. Eğitim Seviyesi

Eğitim Seviyesi	Frekans	Yüzde (%)
Ortaokul	165	39,8
Lise	103	24,8
İlkokul	94	22,7
Ön lisans	22	5,3
Lisans	12	2,9
Lisansüstü	3	,7
Okur-yazar değil	13	3,1
Diğer	3	,7
Toplam	415	100,0

Örneklem grubunun eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu gözlenmektedir. 415 kişinin 165'i (%39,8) ortaokul, 103'ü (%24,8) lise ve 94'ü (%22,7) ilkokul mezunudur. Ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim seviyesinde olanların sayısı 37 kişi ve oranı %6,7'dir. Eğitim seviyesi arttıkça uyuşturucu madde kullanım oranının azaldığı tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim seviyesinin düşük olmasının altında, kullanmış oldukları maddenin olumsuz sonuçlarından dolayı eğitimlerine devam edemeleri sonucu bulunmaktadır.

Tablo 5. Meslek

Meslek	Frekans	Yüzde (%)
Serbest Meslek	194	46,7
Özel Sektör	110	26,5
Çalışmayan	38	9,2
Diğer	32	7,7

Öğrenci	24	5,8
Kamu Personeli	17	4,1
Toplam	415	100,0

Uyuşturucu madde kullanmak, düzenli olarak belirli bir işte çalışmamak anlamına gelmektedir. Örneklem grubunu oluşturanların %46'sının (194 kişi) serbest bir meslekte çalışması, bunun en temel göstergesidir. Uyuşturucu, kişiyi esir altına alır ve işveren tarafından bağımlı bir kişi tercih edilmez. Bu durumda bağımlı kişi, serbest mesleğe yönelir, sürekli iş arama veya değiştirme çabası içerisinde olur. Katılımcıların %15'ini (62 kişi) öğrenci ve çalışmayan kişiler oluşturmaktadır. Katılımcılar arasında kamu personellerinin olması dikkat çekicidir. Uyuşturucu bağımlılığının demografik açıdan sadece belirli kesimi ilgilendirdiği ifade edilemez.

Değişkenler arasındaki ilişki (Çapraz tablo ve Ki-kare)

Tablo 6. Cinsiyet İle Madde Kullanımına Başlama Nedeni Arasındaki İlişki

Madde Kullanımına Başlama Nedeni										
Cinsiyet	Popüler Olmak	Arkadaş Etkisi	İlgi Çekmek	Keyif Almak	Merak	Ağrı	Problemlerden Kaçmak	Güvenin arttırmak	Ben bağımlı olmamak	Toplam
Kadın	0 %0	13 %3,1	1 %0,2	8 %1,9	24 %5,8	0 %0	9 %2,2	0 %0	4 %1,0	59 %14,2
Erkek	3 %0,7	142 %34,2	8 %1,9	42 %10,1	82 %19,8	2 %0,5	37 %8,9	1 %0,2	39 %9,4	356 %85,8
Toplam	3 %0,7	155 %37,3	9 %2,2	50 %12,0	106 %25,5	2 %0,5	46 %11,1	1 %0,2	43 %10,4	415 %100,0

Araştırmada uyuşturucu madde kullanımına başlama nedeni ile cinsiyet arasında bir ilişki bulunamamıştır ($\chi^2=13,615$; $p>0,05$). Ortaya çıkan veride, uyuşturucu kullanmaya başlamada arkadaş etkisinin oranı (155 kişi) %37,3 olduğu gözlenmektedir. Meraktan dolayı uyuşturucu kullanmaya başlayanların oranı ise %25,5'tir. Kadın ve erkekleri madde kullanmaya iten en önemli nedenin farklı olduğu görülmüştür. Kadınlar %5,8 ile meraktan dolayı madde kullanmaya başlamış iken, erkekler %34,2 ile arkadaş etkisinin olduğu tespit edilmiştir. İki cinsiyet göz önüne alındığında; merak ve arkadaş etkisinin (toplam oran %62,8) madde kullanmaya başlamada önemli bir faktör olduğu kullanıcılar tarafından ifade edilmiştir.

Tablo 7. Cinsiyet ve Madde Kullanımından Dolayı Yasal Sorunlar Yaşamanıza Neden Oldu mu? Değişkenler Arasındaki İlişki

Madde Kullanımından Dolayı Yasal Sorunlar Yaşamanıza Neden Oldu mu?

Cinsiyet	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman	Toplam
Erkek	89 %21,4	49 %11,8	75 %18,1	54 %13,0	89 %21,4	356 %85,8
Kadın	13 %3,1	13 %3,1	13 %3,1	11 %2,7	9 %2,2	59 %14,2
Toplam	102 %24,6	62 %14,9	88 %21,2	65 %15,7	98 %23,6	415 %100,0

Erkek veya kadın fark etmeksizin madde kullanımından dolayı ciddi oranda yasal sorunlar yaşanmaktadır. Öyle ki analiz sonucunda, cinsiyet değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($\chi^2= 4,946$; $p<0,293$). 59 kadın katılımcıdan 33'ü (%14,2 oranının %8'ine karşılık gelmektedir) bazen, çoğu zaman ve her zaman yasal sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. 356 erkek katılımcıdan ise bazen, çoğu zaman ve her zaman yanıtını veren 218 (%85,8'in %52,4'üne karşılık gelmektedir) kişi bulunmaktadır.

Tablo 8. Medeni Durum İle Madde Kullanmak Arkadaş veya Diğer İnsanlarla Olan İlişkilerinizi Olumsuz Etkiledi mi? Değişkenler Arasındaki İlişki

Madde Kullanmak Arkadaş veya Diğer İnsanlarla Olan İlişkilerinizi Olumsuz Etkiledi mi?						
Medeni Durum	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman	Toplam
Bekâr	38 %9,2	27 %6,5	35 %8,4	66 %15,9	117 %28,2	283 %68,2
Evli	18 %4,3	19 %4,6	13 %3,1	23 %5,5	59 %14,2	132 %31,8
Toplam	56 %13,5	46 %11,1	48 %11,6	89 %21,4	176 %42,4	415 %100,0

Uyuşturucu madde kullanmak, sosyal ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Madde kullanımı ile sosyal ilişkinin olumsuz etkileşimi arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($\chi^2=4,108$; $p<0,312$). Evli olan madde kullanıcıları, bekâr olanlara oranla daha fazla sorunlar yaşamaktadır. Evli kişilerin uyuşturucu madde kullanması, boşanma ve aile içi şiddet oranlarını arttırmaktadır. Katılımcılardan 132'si evlidir. Bu kişiler içerisinde bazen, çoğu zaman ve her zaman sorun yaşayanların sayısı 95, oranı ise %31,8 kişi içerisinde 22,8'dir. Araştırmaya katılan katılımcıların %68,2'si bekâr ve sayıları 283 kişidir. Bekâr olan madde kullanıcıları arasında bazen, çoğu zaman ve her zaman sorun yaşayanların toplam oranı %52,5'dir. Bekar veya evli olmak fark etmeksizin uyuşturucu madde kullanmak, beraberinde sosyal ilişkilerin olumsuz gelişim göstermesine neden olduğu açık bir şekilde görülmüştür.

Tablo 9. Çocukluk veya Gençlik Döneminde Arkadaş Seçimi İle Uyuşturucuya Başlama Nedeni Arasındaki İlişki

Madde Kullanımına Başlama Nedeni

Arkadaş seçimi	Popüler Olmak	Arkadaş Etkisi	İlgi Çekmek	Keyif Almak	Merak	Ağrı	Problemler den Kaçmak	Güvenini arttırmak	Ben bağımlı olmam	Toplam
Okul çevresinde	1 %,2	20 %4,8	0 %,0	6 %1,4	14 %3,4	0 %,0	8 %1,9	0 %,0	2 %,5	51 %12,3
Aynı mahalleden	2 %,5	110 %26,5	8 %1,9	40 %9,6	68 %16,4	2 %,5	29 %7,9	1 %,2	33 %8,9	293 %70,6
Akrabalar arasından	0 %,0	10 %2,4	0 %,0	0 %,0	7 %1,7	0 %,0	2 %,5	0 %,0	1 %,2	20 %4,8
Ailemin izin verdiği kişiler	0 %,0	9 %2,2	0 %,0	2 %,5	13 %3,1	0 %,0	2 %,5	0 %,0	2 %,5	28 %6,7
Diğer	0 %,0	6 %1,4	1 %,2	2 %,5	4 %1,0	0 %,0	5 %1,2	0 %,0	5 %1,2	23 %5,5
Toplam	3 %,7	155 %37,3	9 %2,2	50 %12,0	106 %25,5	2 %,5	46 %11,1	1 %,2	43 %10,4	415 %100,0

Katılımcılar uyuşturucuya başlama nedeni olarak, arkadaş etkisinin yüksel olduğu yanıtını vermişlerdir. Dolayısıyla arkadaş seçimi ile uyuşturucuya başlama nedeni arasındaki ilişkinin analiz edilmesi önem taşımaktadır. Ki kare analizine göre, çocukluk veya gençlik döneminde arkadaş seçimi ile madde kullanmaya başlama değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($\chi^2=28,505$; $p>0,644$). Uyuşturucu kullanıcılarının %70,6'sı (293 kişi) aynı mahalleden, %12,3'ü (51 kişi) ise okul çevresinden kişiler ile arkadaş olmaktadır. Araştırmaya 415 kişinin katıldığı göz önüne alındığında, 344 kişi (%82,9) aynı mahalleden ve okul çevresinden arkadaş olmaktadır. Dolayısıyla uyuşturucu madde kullanma riskinin en yüksek olduğu mekan okul çevresi ve yaşanılan semttir.

Benzer bulgular, Yalçın'ın (2019) gerçekleştirmiş olduğu nitel araştırmada da bulunmuştur. Araştırmaya katılanlar arkadaş etkisi ve meraktan dolayı uyuşturucu madde kullanmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Betimsel ifadeler şu şekildedir: "İlk esrarı 14 yaşında kullandım. Arkadaşlarıma özendiğim için kullandım.", "İlk 12 yaşında esrar kullandım. Arkadaş çevrem kullanıyordu. Ben de merak ettiğim için başladım.", "Ben 18 yaşındayken samimi iki arkadaşım tavsiye ettiği ve merak ettiğim için başladım." Örneklerde de görüldüğü gibi genel olarak uyuşturucu madde kullanmada, arkadaş etkisi ve merakın önemli bir faktör olduğu anlaşılmıştır. Arkadaş seçimleri incelendiğinde; aynı mahalleden ya da okul çevresinden olduğu görülmüştür.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, uyuşturucu madde kullanan bireylerin demografik özelliklerinin ne olduğu üzerinde durulmuş, bu kapsamda nicel araştırma yöntemi kullanılarak verilere ulaşılmıştır. Nicel araştırmalarda yer alan anket tekniği ile elde edilen bulgular sosyolojik suç kuramları bağlamında betimsel analiz tekniğinden yararlanılarak, bu başlık altında tartışılmıştır. Madde bağımlılığı alanında yapılmış çalışmalar incelenerek veriler karşılaştırılmıştır. Elde edilen verilerin benzerlik taşıdığı görülmüştür. Araştırma örnekleminin %85,8'i (356 kişi) erkek, %14,2'si ise kadındır. Madde bağımlılığına yönelik yapılan çalışmalarda da erkeklerin oranının kadınlara oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi'nin (TUBİM) 2011 yılında yayınlanan raporuna göre, 2010 yılında yatarak tedavi görenlerin cinsiyet

dağılımı %94,07'si (2728) erkek, %5,21'i (151) kadındır (Kaya ve Şahin, 2013, s. 4). Dolayısıyla erkekler, kadınlara oranla uyuşturucuyu kullanma veya bağımlı olma riski daha fazladır.

Uyuşturucu maddesini kullanmaya başlama yaşı, genel olarak 16-18 yaş aralığıdır. Katılımcıların %27,5'i (114 kişi) bu yaş aralığında madde kullanmaya başlamışlardır. Madde bağımlılığına yönelik yapılmış çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin; Can'ın (2012, s. 47) yapmış olduğu çalışmada, "katılımcılardan 9-17 yaşında uyuşturucuya başlayanların oranı %37,1 ve 39 kişi, 18-35 yaş arasında başlayanların oranı %57,1 ve 60 kişi iken, 36 yaş ve üzerinde başlayanlar %5,7 oranındadır." Düztaş'ın (2011, s. 49) yapmış olduğu çalışmada, "18 yaş ve altı %46,0 ve 46 kişi, 18-20 yaş %32,0 ve 32 kişi, 21-25 yaş %16,0 ve 16 kişi, 26 yaş ve üzeri %6 ve 6 kişidir." Şahiner'in (2012, s. 67) yapmış olduğu çalışmada "0-12 yaş %3,2 ve 1 kişi, 13-16 yaş %29 ve 9 kişi, 17-20 yaş %32,3 ve 10 kişi, 21-40 yaş %29 ve 9 kişi, 41-60 yaş %6,5 ve 2 kişidir." Çetin'in (2013, s. 136) yapmış olduğu çalışmada "15-18 yaş aralığında kullananların oranı %72,4 ve 42 kişi iken 19 yaş ve üstü %27,6 ve 16 kişidir." Bozkurt'un (2015, s. 131) yapmış olduğu çalışmada "7-15 yaş arası uyuşturucu kullananların toplamı %76,0 ve 171 kişi iken, 16-18 yaş arasında başlayanların oranı %24,0 ve 54 kişidir." Bulgurcu'nun (2015, s. 113) yapmış olduğu çalışmada, "11-14 yaş aralığında olanlar %11,9 ve 31 kişi, 15-18 yaş aralığı %36,5 ve 95 kişi 19-25 yaş aralığı %42,3 ve 110 kişi, 26-30 yaş aralığı %6,2 ve 16 kişi iken, 31-36 yaş aralığı %3,1 ve 8 kişidir." Yalçın'ın (2019) yapmış olduğu çalışmada da madde kullanımının genellikle ergenlik döneminde başladığı, genel olarak ise otuz beş yaş sonrasında uyuşturucu madde kullanımının seyrek olduğu gözlenmiştir. Bu ve diğer çalışmalar göz önüne alındığında, uyuşturucuya başlama, 7-25 yaş aralığında yoğunlaşmaktadır. Bu yaş aralığına gelmiş bireyler risk faktörü oluşturduğu için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Madde kullanıcılarının eğitim düzeyi: Araştırma örnekleminin büyük bir kısmını ortaokul ve lise mezunları oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi azaldıkça uyuşturucu kullanımının arttığı gözlenmiştir. Uyuşturucu bağımlıları genel olarak belirli bir işte çalışmamakta, özel sektörde iş hayatına dahil olmaktadır. Aylık gelirlerinin ise "2001-3000 TL ile 0-2000 TL" arasında yoğunlaştığı görülmektedir (Araştırmanın 2019 yılında yapıldığı ve o günden bu güne maaşların farklılaştığı göz önüne alınmalıdır. Fakat yine de madde kullanıcıların genelinin düşük-sosyo ekonomik gelire sahip olduğu söylenebilir). Uyuşturucu kullanıcılarının hane geliri orta ve ortanın altı seviyesindedir. Ekonomik anlamda hem madde kullanıcılarının hem de ailelerinin düşük bir gelire sahip olduğu görülmüştür. Ebeveyn eğitim düzeyi: Anne eğitim seviyesi ilköğretim ve okur-yazar olmayanların toplam oranı %78,1 iken, baba ise %64,5'dir. Uyuşturucu kullanıcılarının ebeveyn eğitim seviyesinin çok düşük olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Ebeveynlerin eğitim seviyesi ile çocuğun uyuşturucu kullanımı arasında bir ilişki olduğu açıktır. Dolayısıyla ebeveynlerin eğitim seviyesi düştükçe çocukların uyuşturucu kullanımı artmaktadır. Diğer önemli bir konu ise kardeş sayısının fazla olması ve çocukluk/gençlik döneminde bir işte çalışma ile madde kullanma arasındaki ilişkidir. Katılımcıların kardeş sayısı oldukça yüksektir (Genel olarak 4-6 yaş arasındadır). Madde kullanıcıları genel olarak 6-17 yaş (330 kişi) aralığında gelir getirici bir işte çalışmışlardır. Kardeş sayısının fazla olması, hane halkı gelirinin az olması ve madde kullanıcılarının çocuk yaşta bir işte çalışmaya başlaması alt sınıfa ait olduklarını ve alt kültürün özelliklerini taşıdıklarını göstermektedir.

Alt kültür teorisi, bir kavram olarak alt kültürü, düşük statülü, patolojik davranışlar sergileyen madde bağımlıları ve suçları, toplum içerisinde öteki olarak algılanan gençlik gruplarını açıklamak için kullanılmaktadır (Yaman, 2016, s. 59). Alt kültürün suçlu olarak gelişim göstermesi, toplumda egemen olan değerlere bir itiraz olarak ortaya çıkan davranışların oluşumu pekiştirilmesi ve korunması olarak görülmektedir (Yücel, 2004, s. 51). Bu sürecin ortaya çıkabilmesi için alt kültür, suçu işleyebilecek bir mekân ve davranış ritüellerini meydana getirir. Dolayısıyla uyuşturucu

madde kullanmak bu kültürün bir parçası haline gelmektedir. Bu nedenle uyuşturucu kullanımı, alt kültüre sahip bireyler arasında yüksektir.

Uyuşturucu madde kullanıcıları yüksek oranda sosyal ilişkilerinde ve yasal alanlarda problemler yaşamaktadır. Kişilerin yasal problemler yaşaması hem kendileri hem de toplum açısından olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Uyuşturucu madde kullanmak hırsızlık, yaralama veya öldürme suçlarına neden olabilmektedir. Bu nedenlerle kişilerin yargılanması, mahkemeye çıkarılması, kişilerin toplumsal olarak aşağılayıcı bir duruma düşmesine neden olur (Bal, 2012, s. 223). Kişilerin uyuşturucu kullanımının sosyal çevre tarafından bilinmesi veya cezaevine girmesi, çevresi tarafından damgalanmasına yol açabilir. Damgalanma teorisi açısından suçun çeşitli açıklamaları vardır. Goffman (2019, s. 31), üç damga tipinden bahseder ve bu tipolojilerin içerisinde “bağımlılık ve hapis yatmak” gibi süreçler, bireyin damgalanmasına neden olmaktadır. Suçun nedeninden ziyade, aslolan toplumun suçlu olarak nitelenen davranışa vermiş olduğu tepkidir (Macit, 2017, s. 180). Uyuşturucu kullanmasından dolayı kişinin cezaevi süreci yaşaması veya bu nedenden dolayı tedavi süreci içerisinde olması, damgalanma olarak algılanması, kişiyi tekrardan suçlu davranışa yönlendirmesine ve suçluluk psikolojisine neden olabilmektedir. Bu anlamda damgalanma teorisi, destekleyici şekilde damgalanmanın suçlu davranışa neden olduğu varsayımı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Damgalanma sonrasında kişi, toplumdan dışlanarak suçlu gruplara yönelebilmektedir (Kızmaz, 2005, s. 167). Damgalanmak, kişinin toplumsal kimliğine leke vurmaya anlamına gelmektedir. Bu nedenle kişinin kendisinde ve yakın sosyal ilişkisinde saygı ve dikkate alınma beklentisi oluşmaktadır. Dolayısıyla burada iki şey önemlidir. Birincisi madde kullanıcısına psikolojik destek verilmesi, ikincisi ise toplumsal çevrenin bireyi damgalamadan, onun topluma tekrardan kazandırılması için çaba gösterilmesidir. İkincisinin gerçekleşmesi için sosyolog ve sosyal hizmet uzmanları gibi sosyal bilimcilere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca ebeveynlerin de sürece dâhil olması gerekmektedir.

Uyuşturucu madde kullanıcılarının arkadaşlarını aynı mahalleden seçtikleri, uyuşturucuya başlama nedeni olarak ise arkadaş etkisi yanıtı verenlerin yüksek olduğu görülmüştür. Uyuşturucu kullanımına başlamada arkadaş etkisinin olduğu ve bu kişilerin aynı mahalleden arkadaş edindikleri tespit edilmiştir. Uyuşturucu kullanıcılarının arkadaşlık kurmuş olduğu diğer kişiler, okul çevresinden olmaktadır. Arkadaşlık ilişkilerinin aynı mahalleden ve okul çevresinden tercih edilmesi, uyuşturucu kullanmaya başlamada bu sosyal ilişki ağlarının risk faktörü taşıdığını göstermektedir. Özetle, kişiler aynı mahalleden, okul çevresinden ve diğer insanlardan etkilenecek merak duygusu gelişmekte ve uyuşturucu maddesini kullanmaktadır. Burada sosyal öğrenmenin etkili olduğunu görmekteyiz. Sosyal öğrenme teorisine göre, şiddet doğuştan gelen bir eğilim değildir. Suç veya şiddet insanların içerisinde bulunmuş olduğu sosyal çevre tarafından taklit yoluyla öğrenilmektedir (İçli, 2004, s. 111). Araştırmada elde edilen bulgular ile sosyal öğrenme teorisi arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Suç kuramlarından biri olan sosyal ekolojiye göre, insan toplum içerisinde farklı sistemlerden oluşan bir ağ içerisine doğar. Aile, eğitim, inanç ve ekonomik sistem bunların başlıcalarıdır. İçerisinde bulunan sosyal sistemler bireyi bütün yönleriyle kuşatır (duygusal-düşünsel-davranışsal). Bu sosyal yapı, kişiye olumlu katkı sağladığı gibi olumsuz da etkileyebilir (Danış, 2006, s. 45). Belirli bir sosyal iklim içerisinde yaşamak, benzer davranış pratiklerini ortaya çıkarır. Örneklememizde ortaya çıkan bulgularda görülmüştür ki; uyuşturucu kullanıcılarının belirli bir toplumsal iklim altında yaşadıkları ve sosyal çevresinin onu duygusal, düşünsel ve davranışsal olarak etkileyerek bireyin uyuşturucu kullanmasına neden olmaktadır.

Bu araştırmanın örneklemini, Adana Seyhan'da ikamet eden, uyuşturucu madde kullanan, AMATEM'de tedavi gören, uyuşturucu madde kullanımından dolayı ceza alıp Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nden yararlanan kişiler oluşturmıştır. Dolayısıyla elde edilen verilerin, bu kurumlar üzerinden değerlendirilmesi gerekir. Yanıltıcı olarak şu yorumlarda bulunulmamalıdır: Uyuşturucu kullanıcılarının tamamı; alt kültür özellikleri gösteren, ekonomik geliri düşük, kardeş sayısı fazla, eğitim düzeyi düşük, getto bölgelerde yaşayan, suç iklimi içerisinde hayatını idame ettiren bireylerdir. Çünkü uyuşturucu kullanıcılarının tamamına ulaşılması mümkün değildir. Bunun nedeni, uyuşturucu kullanıcılarının birçoğunun özel hastanelerde tedavi görmesi ve hasta mahremiyetinden dolayı erişim imkânının kısıtlı olmasıdır. Eğlence kültürü gibi birçok mekânda uyuşturucu madde kullanılması ve bu bireylere ulaşamamasıdır.

Araştırmada ortaya çıkan veriler değerlendirdikten sonra şu şekilde öneriler söylenebilir: Ebeveynler çocuklarıyla daha fazla iletişim halinde olmalı, aileler bilinçlendirilmeli, madde kullanılan mekânlar belirlenip tedbirler güçlendirilmelidir. Emniyet teşkilatı ve sosyal çalışmacılar tarafından (sosyologlar buna öncülük edebilir) bölgeler belirlenip risk faktörleri hazırlanabilir. Uyuşturucu kullanıcılarının sosyal çevresi tespit edilerek maddenin olumsuz sonuçları anlatılabilir. Kamu kurum ve kuruluşlar tarafından madde kullanıcılarının toplumsal hayata sağlıklı bir şekilde dâhil olması için gerekli sosyal faaliyetleri ve iş olanakları destelenabilir. Özel olarak muhtar, imam, kanaat liderleri gibi kişiler sürece dâhil edilerek uyuşturucu kullanımının engellenmesi veya tıbbi tedavi sonrası sosyal ilişkiler geliştirmek için görevlendirilebilir. En önemlisi ise uyuşturucu maddenin toplumsal hayatın içerisinde görünürlüğünün engellenmesidir. Çünkü uyuşturucu maddesinin var olması beraberinde kullanıcıyı da doğurmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bal, H. (2012). *Hukuk sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Bozkurt, O. (2015). *Madde bağımlısı bireylerin bağımlılık süreçlerinde ailenin etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Bulgurcu, H. S. (2015). *Uyuşturucu madde kullanmak suretiyle denetimli serbestlik tedbiri alan gençler üzerine sosyolojik bir inceleme (Tokat il merkezi örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Can, G. (2012). *Madde bağımlısı tanısı alan bireylerin sosyal işlevsellik ve içselleştirilmiş damgalanma düzeyleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Çetin, Y. (2013). *Madde bağımlılığı ve Yalova ölçeğinde madde bağımlılığı algısı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yalova.
- Danış, M. Z. (2006). Davranış bilimlerinde ekolojik sistem yaklaşımı. *Aile ve Toplum Eğitim ve Araştırması Dergisi*, 3(9), 45-53.
- Düztaş, S. K. (2011). *Madde kullanım suçu ile denetimli serbestlik kurumuna yönlendirilen kişilerin profil özellikleri ve bağımlılık şiddetlerinin ölçülmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul.
- Goffman, E. (2019). *Damga: örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar* (Ş. Geniş, L. Ünsaldı & S. N. Ağırnaslı, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Günay, E. (1999). *Uyuşturucu madde suçları ve cezaları*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Heather, N. (1994). Weakness of will: A suitable topic for scientific study? Editorial. *Addict Res* 2, 135-139, akt. N. Heather. 1998, A conceptual framework for explaining drug addiction, *Journal of Psychopharmacology*, 12(1), 3-7.
- İçli, T. (2004). *Kriminoloji*. Ankara: Martı Yayınları.
- Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele '99 Raporu. (2000). Ankara: EGM-KOMDB Yayınları.
- Kaya, Y. & Şahin, N. (2013). Kadınlarda madde kullanımı ve hemşirenin rolü. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 10 (1), 3-7.

- Kızmaz, Z. (2005). Sosyolojik suç kuramlarının suç olgusunu açıklama potansiyelleri üzerine bir değerlendirme. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 149-174.
- Macit, R. (2017). Uyuşturucu satıcıları: Damgalanmışların suç ve ceza anlayışı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 173-199.
- Ögel, K. (2001). *İnsan, yaşam ve bağımlılık*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. Evren, C. Karadağ, F. & Gürol, D. T. (2012). Bağımlılık profil indeksi'nin (BAPİ) geliştirilmesi, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23(4), 264-273.
- Şahiner, Ş. Y. (2012). *Alkol ve madde bağımlılarının sosyodemografik özellikler çocukluk çağı travmaları başa çıkma yöntemleri ve kişilik özellikleri açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). Gazi Üniversitesi Psikiyatri Anabilim Dalı. Ankara.
- Tarhan, N. & Nurmedov, S. (2011). *Bağımlılık: sanal veya gerçek*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yalçın, H. (2019). *Denetimli serbestlikten yararlanan kişilerin toplumsal uyum süreçleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Yaman, Ö. M. (2016). *Apaçi gençlik: gençlerin toplumsal davranış ve yönelimleri; İstanbul'da "Apaçi" Alt Kültür grupları üzerine nitel bir araştırma*. İstanbul: Bir Yayıncılık.
- Yücel, M. T. (2004). *Kriminoloji*. İstanbul: Umut Vakfı Yayınları.

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI

E-ISSN:2458-7559

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.29228/cukar.75395>

Birinci, A. (2024). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının ahlaki uzaklaşma algılarının incelenmesi. *Çukurova Araştırmaları*, 10(2), 31-42.

CİLT 10, SAYI 2, TOPLAM SAYI 22, YAZ 2024, s. 31-42.

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ AHLAKİ UZAKLAŞMA ALGILARININ İNCELENMESİ¹²

Ali BİRİNCİ³

Öz

Günlük yaşamın olağan akışı içinde arzu edilen faydalara erişimi sağlayan ancak ahlaki standartları ihlal eden zararlı faaliyetlerde bulunma baskısıyla sıklıkla karşı karşıya kalan insanlar, ahlaki failer olarak ahlak ilkelerine bağlılık ile kişinin ahlak ilkelerini kendine saygısını kaybetmeden ihlal etmesi paradoksu ile karşılaşabilirler. Ahlaki öz yaptırımların devre dışı bırakılmasına, insanların ahlaki standartlarından ödün verdikleri halde ahlaki bütünlük duygularını korumalarına neden olan bilişsel bir mekanizma olarak ahlaki uzaklaşma, bireylerin deruni ahlaki standartlarını yapıp ettiklerinden ayıran ve içsel bir hoşnutsuzluk duygusu yaratmadan ahlak dışı davranışların gerçekleşmesini kolaylaştıran yapıyı ifade eden bir kavramdır. Bu bağlamda, ahlaki uzaklaşma mekanizmaları içsel ahlaki standartlarımızı etkisiz hale getirerek davranışlarımızı nasıl yorumlamamız gerektiğine engel olur. Bu çalışmada, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının ahlaki uzaklaşma algı düzeylerinin tespit edilmesi ve bunların çeşitli demografik değişkenler bakımından incelenmesi amacıyla tarama modeli tercih edilmiştir. Bu araştırma Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2022-2023 akademik yılında öğrenim gören lisans öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiş olup örneklem basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen 443 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ve Bandura vd. (1996) tarafından geliştirilen, Gezici Yalçın vd. (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizi aşamasında katılımcı öğretmen adayların ahlaki uzaklaşma algı düzeylerinin tespiti ve yorumlanmasında aritmetik ortalamalar referans noktası olarak dikkate alınmıştır. Aynı şekilde katılımcı öğretmen adaylarının ahlaki uzaklaşma algı seviyelerinin

¹Bu çalışma 19-21 Ekim 2023 tarihleri arasında Bayburt Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

² Bu makalenin etik kurul onayı Gümüşhane Üniversitesinde 25.10.2023 tarih, E-95674917-108.99-215189 sayılı karar numarası ile alınmıştır.

³Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, alibirinci@gumushane.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2958-644X>

Article Info/ Makale Bilgisi

Received/Geliş: 22.02.2024

Accepted/Kabul: 03.06.2024

Published/Yayın: 25.06.2024

demografik özellikleri bakımından farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek içinse bağımsız gruplarda t-testi ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde katılımcı öğretmenlerin ahlaki uzaklaşma düzeylerinin ($\bar{x}=2,23$) düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, katılımcı öğretmen adaylarının ahlaki uzaklaşma düzeylerinin cinsiyet ve sosyoekonomik durum değişkenleri bakımından istatistiksel olarak farklılaştığı, ancak yaş ve sınıf seviyesi değişkenleri açısından istatistiksel olarak farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aday öğretmen, ahlaki uzaklaşma, din eğitimi, din kültürü ve ahlak bilgisi.

AN INVESTIGATION OF PRE-SERVICE RELIGIOUS CULTURE AND MORAL KNOWLEDGE TEACHERS' PERCEPTIONS OF MORAL DISENGAGEMENT

Abstract

The concept of moral disengagement has been extensively researched and analyzed in various domains of life. Moral disengagement is the cognitive mechanism that separates an individual's internal moral standards from their actions, allowing for easy engagement in immoral behavior without experiencing discomfort or distress. These mechanisms effectively neutralize internal moral standards by disconnecting them from the interpretation of behavior. This study aims to determine the moral disengagement perceptions of prospective teachers of Religious Culture and Moral Knowledge and examine them regarding various demographic variables. The study applied the survey method, and the population consists of students studying at Gümüşhane University Faculty of Theology in the 2022-2023 academic year. The sample covers 443 undergraduate students selected by simple random sampling method. The personal information form designed by the researcher and the Moral Disengagement Scale developed by Bandura et al. (1996) and adapted into Turkish by Gezici Yalçın et al. (2016) were used to collect the research data. Furthermore, arithmetic averages were used to determine the participants' perception levels of moral disengagement. To test whether the moral disengagement perception levels of the participants changed according to their demographic characteristics, a t-test and one-way analysis of variance were conducted. Finally, it was concluded that the participants' moral disengagement perception levels ($\bar{x}=2,23$) were at a low level; the participants' moral disengagement perception levels differed statistically in terms of gender and socioeconomic status variables, but not in terms of age and grade level variables.

Keywords: Moral disengagement, pre-service teacher, religious education, religious culture, and moral knowledge.

GİRİŞ

Ahlak, insan yaşamına dair taleplerde bulunur. Bu talepler sosyal yaşamı oluşturan hukuk kuralları ve bireysel çıkarları önceleyen isteklerden daha güçlüdür. Çünkü dünyada yaşam süren insanlar olarak bazı görev ve sorumluluklarımız vardır. Yapılması gereken bazı şeyler olduğu gibi yapılmaması gereken bazı şeyler de vardır. Başka bir ifade ile insani varoluşun ahlaki bir boyutu vardır. İnsanlar olarak iyiliklerin ve kötülüklerin var olduğu bir dünyada yaşamımızı sürdürürken bazı eylemleri iyi veya kötü olarak değerlendiririz. İnsani varoluşun bu yapısı bizleri yaşamın çeşitli durumlarında tercihte bulunmaya zorlamaktadır (Thiroux & Krasemann, 2014, s. 1). Bu bağlamda ahlak; “insanın yaratılışından gelen özellikleri ile insanların iyiliğini ve mutluluğunu

hedef alan büyük ölçüde toplum içinde bir şekilde oluşturulmuş, belli insan topluluklarınca benimsenmiş kuralların hayata geçirilmesi ile kazanılan insanları iyi veya kötü olarak vasıflandırmaya yol açan manevi nitelikler kümesidir”(Birinci, 2022, s. 24). Aynı zamanda karakter özelliklerini, iradeli davranışlar bütünü ve bunlarla ilgili araştırma alanına da kapsayan bir kavram olarak ahlak, bizim özgürlüğümüzü sorumluluk bilinciyle kullanmamıza, kim olduğumuzu anlamamıza önemli katkılar sağlar.

Ahlaka dair kapsamlı bir anlayış sadece insanların ahlaki davranmaya nasıl başladıklarını değil, aynı zamanda ahlaka mugayir nasıl davranabildiklerini ve buna rağmen öz saygılarını koruyup kendilerini nasıl iyi hissettiklerini de açıklamalıdır (Bandura, 2016, s. 1). Bireyler, iyi ile kötüyü ya da doğru ile yanlış olarak nitelendirilebilecek değer yargılarını, doğuştan gelen eğilimleri ve deneyimleri aracılığıyla küçük yaşlarda geliştirmeye başlarlar. Zaman içerisinde bireyler olgunlaştıkça neyin ahlaki açıdan kabul edilebilir olduğunun farkına varırlar ve toplumsal normlara ve kendi kişisel değerlerine uygun davranışlar sergilemeye çalışırlar. Bu bağlamda ahlak gerek bireysel gerekse toplumsal açıdan çok önemli bir konudur ve bir dizi standardı içselleştirmenin, kişinin davranışlarına rehberlik etmenin ve günlük yaşamda bir süreklilik ve amaç duygusuna ulaşmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Kişisel standartların ve öz-düzenleyici etkinin olmaması durumunda ise insanlar rüzgârgülü gibi davranacak, belirli bir anda çıkarına uygun düşünce uymak için sürekli yön değiştireceklerdir (Bandura, 1991, s. 46).

Ahlaki standartlar, sosyalleşme sürecinin ve ahlaki benliğin gelişiminin bir parçası olarak doğrudan eğitim yoluyla ya da bireylerin davranışlarına yönelik olumlu ve olumsuz tepkilerin verilmesi veya model alma vasıtasıyla inşa edilir. Bu durum referans noktası olarak bireylerin davranışlarına kılavuzluk eden doğru ve yanlış standartlarının benimsenmesine yol açar. Kriterler bir kez oluşturulduktan sonra davranışlar için bir rehber görevi görürler. Bu nedenle, insanlar yapıp ettiklerini sonuçlarına göre ayarlar ve tatmin arayışı içine girerler. Dahası ahlaki standartlarını ihlal edecek davranışlardan kaçınırlar, çünkü bu tür davranışlar kendi kendilerini kınamalarına ve kendinden hoşnutsuzluk duygusu oluşmasına yol açar (Bandura, 2016; Cesur, 2018). Bununla birlikte ahlaki standartlar ister vicdan veya ister ahlaki ilkeler olarak kendini gösterebilir, hiçbir zaman davranışa yön veren tek unsur olarak değerlendirilemezler. İnsanlar birtakım şahsi çıkarlar sağlamak amacıyla ahlaki standartlarını ihlal edecek davranışlarda bulunmaları yönünden içsel ve dışsal birtakım baskılara maruz kalabilirler. Bu eylemleri yapmak ve aynı zamanda kendileriyle de barışık yaşayabilmek için eylemlerini ahlak alanından uzaklaştırmak zorunda kalabilirler (Cesur, 2018, s. 125). Böyle bir durumda, ahlaki uzaklaşma kavramı, bireylerin sosyo-bilişsel öz-düzenleme sürecini belirtir. Bu süreçte, bireyler ahlaka aykırı davranışların hem kendileri hem de çevreleri için olumsuz sonuçlarından kaçmak için rahatsız edici duyguları ve düşünceleri bastırabilirler. Bu bastırma süreci, bireylerin bu tür davranışları kabul edilebilir hale getirmesine olanak tanıyan bir dizi mekanizma aracılığıyla gerçekleşir (Bandura, 1991; Keskin, 2021).

Ahlaki Uzaklaşma

Ahlaki Uzaklaşma (Moral Disengagement) kavramı ilk olarak Albert Bandura tarafından literatüre kazandırılmış olmakla birlikte Türkçe literatürde bu kavram ahlaki kayıtsızlık (Hacıkeleşoğlu, 2021; Yavuz-Birben & Bacanlı, 2017), ahlaki çözülme (Çetin, 2019; Okutan, 2016) ahlaki geri çekilme (Yalçın, 2014) ve ahlaki uzaklaşma (Cesur, 2018; Keskin, 2021; Köklü, 2019; Yazıcıoğlu, 2020) gibi muhtelif kavramlarla ifade edilmektedir. Bu çalışmada “ahlaki uzaklaşma” kavramının kullanılması tercih edilmiştir. Ahlaki uzaklaşma, “kişinin içsel ahlaki standartlarını eylemlerinden

ayırır, huzursuzluk ve sıkıntı duygusu hissetmeden gayri ahlaki davranışlarda bulunmayı kolaylaştıran bilişsel mekanizmayı ifaden bir kavramdır” (Moore, 2015, s. 199).

Ahlaki Uzaklaşma Mekanizmaları

Bandura (1991, 2016), ahlaki uzaklaşmanın gayri ahlaki davranışları mümkün kılan birbiriyle ilişkili sekiz bilişsel mekanizmadan oluştuğunu iddia etmektedir. Bu mekanizmalar kontrol edilmediği takdirde bireylerin ahlaki standartlardan uzaklaşmalarına, eylemlerini haklı çıkarmalarına ve suçluluk ya da utanç duygularının görmezden gelinmesine olanak sağladığı söylenebilir. Bu bağlamda bu mekanizmalar; kendini/öz düzenleme sürecinde davranış, eylemlilik/faillik, sonuçlar ve kurban olmak üzere dört odak noktada işlev görmektedir.

Davranış odağında kişiler; zarara neden olacak araçları, onlara anlamlı sosyal ve ahlaki hedefler yükleyerek ahlaki anlamda meşrulaştırır ve aynı zamanda zararlı eylemleri avantajlı kıyaslama yoluyla da olumlu hale getirebilirler. Davranış odağında ahlaki meşrulaştırma, olumlu etiketleme ve avantajlı kıyaslama olmak üzere ahlak dışı eylemleri daha az zararlı görünecek şekilde bilişsel olarak yeniden yapılandırmaya hizmet eden üç ahlaki uzaklaşma mekanizması bulunmaktadır. Ahlaki meşrulaştırma, ahlaka mugayir eylemlerin daha yüce bir amaç için gerekçelendirilerek bilişsel olarak yeniden yapılandırılması ya da haksız muamele gibi uygunsuz davranışların arkadaşların veya bir grubun korunması için uygun olarak yeniden yorumlanmasıdır (Moore vd., 2012, s. 56). Olumlu etiketleme, dil eylemlerin dayandığı düşünce kalıplarını şekillendirdiğinden eylemler isimlendirilmelerine bağlı olarak farklı şekillerde ele alınabilirler. Olumlu etiketleme yoluyla zarar içeren davranışlar saygı duyulur hale gelebilir veya kişisel sorumluluğu ortadan kaldırmak için de kullanılabilirler. Bu bağlamda olumlu etiketleme bombaların öldürdüğü sivillere “sivil zaiyat” denmesi gibi kınanması ve yerilmesi gereken zararlı davranış ve aktiviteleri perdelemek ya da üzerinde müstesna bir statü kazandırmak için bir dilin kullanılmasıdır (Cesur, 2018, s. 128). Avantajlı kıyaslama, kişinin kendi zararlı davranışını, daha zararlı sonuçları olan başka bir davranışla karşılaştırması, kişinin kendi eylemlerini rasyonelleştirmesi ve kabul etmesi sürecidir (Bandura, 2016, s. 56). Örneğin, şiddeti faydacı bir bakış açısıyla ahlaken kabul edilebilir kılmak için öncelikle şiddet içermeyen eylemlerin amaca ulaşmada etkisiz olduğu şeklinde yargıda bulunularak şiddet içermeyen eylem göz ardı edilir veya zarar içeren eylemlerin sebep olduklarından daha fazla insanı açıdan kurtaracağı şeklinde faydacı analizler yapılır (Bandura, 2016, s. 3).

Fail odağında kişiler, zarar içeren davranışlarda sorumluluğu diğerlerine vererek veya sorumluluğu kimsenin alamayacağı şekilde anonimleştirerek kişisel sorumluluktan kaçınabilirler ve böylece zararlı eylemler için suçlanmaktan kurtulabilirler (Bandura, 2016, s. 3). Bu merhalede sorumluluğun üstlenilmemesi ve sorumluluğun yayılması olmak üzere ahlaki uzaklaşmanın iki farklı bilişsel mekanizması söz konusudur. Sorumluluğun üstlenilmemesi, yıkıcı ve zararlı eylemlerde bulunan bireylerin suçu otorite figürlerine atfederek kişisel sorumluluklarını ortadan kaldırmaları veya azaltmaları anlamına gelir (Cesur, 2018, s. 130). Böylece insanlar yaptıkları gayri ahlaki davranışların mesuliyetini başkalarına atfederek mesuliyet duygusundan kaçınmış olurlar. Sorumluluğun yayılması, kişinin eyleminin sorumluluğunun bir grubun üyeleri arasında dağıtılması anlamına gelir (Moore, 2008, s. 3). Yani insanlar sorumluluğu başkalarına yayararak yapılan gayri ahlaki davranıştan dolayı kendilerini sorumlu hissetmezler. Böylece ahlaki kontrol duygusu sorumluluğun dağılması yoluyla azaltılabilir (Cesur, 2018, s. 130). Sonuç odağında kuralları ihlal edenler; eylemlerinin sonuçlarını ciddiye almazlar, yaptıklarının sonuçlarını çarpıtırlar veya görmezden gelirler. Sonuçları göz ardı etme veya çarpıtma, bireylerin başkalarına

zarar veren faaliyetlerde bulunmaları durumlarında genellikle neden oldukları zararlı yüzleşmekten kaçınmaları veya zararlı davranışı önemsememe eğilimi göstermeleridir. Bireylerin, zararlı davranışların sonuçlarını hafife alması, görmezden gelmesi veya çarpıtması Bandura'nın da belirttiği gibi (Bandura, 2016, s. 64) öz kontrol eksikliğine yol açabilir.

Son olarak kurban odağında bireyler, kötü muamelede bulundukları kişileri insani niteliklerden yoksun olarak göstererek veya kötü muamele gören kişinin zararlı davranışın müsebbibi olduğuna ve bu muameleyi hak ettiğine inanarak eylemlerini meşrulaştırırlar. Bu aşamada ahlaki uzaklaşmanın insandışılaştırma ve mağduru suçlama bilişsel mekanizmaları yer almaktadır. İnsandışılaştırma; bireylerin (kurbanların), insani özelliklerden yoksun ya da insan dışı nesneler olarak tasvir edilerek insanlık dışı muamelenin bir gerekçesi olarak gösterilmesidir. Bu durumda muhataplar “şeytani”, “yozlaşmış”, “yaratık” olarak isimlendirilmektedirler (Cesur, 2018, s. 133). Mağduru suçlama, bireyin gerçekleştirmiş olduğu davranışın müsebbibi olarak kurbanı göstermesi durumudur (Yazıcıoğlu & Kağan, 2021, s. 3). Başka bir ifadeyle bireyler yaptıkları ahlaki olmayan davranışı kurbanın hak ettiğini söyleyerek bu eylemin suçlusu olarak onları görmekte ve kendilerine karşı yapılan kışkırtmaların onları zararlı davranışlar yapmaya ittiğine inanmaktadırlar. Yani kişiler, kendilerini provokasyonla ahlak dışı bir eyleme azmettirilmiş kurbanlar olarak görebilirler. Netice itibarıyla bu mekanizmalar yoluyla yürütülen ahlaki uzaklaşma pratikleri, iyi insanları birdenbire zalim insanlara dönüştürmezler. Daha ziyade bir dereceli bir ilerleyle mevzu bahistir (Bandura, 1991; Cesur, 2018).

Ahlaki açıdan olgun bir kişi ahlaki ilkeleri kavrar ve bunları gerçek hayattaki durumlarda uygulama sorumluluğunu üstlenir (Lunenburg & Ornstein, 2013, s. 396). Bu itibarla okuldaki görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi beklenen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretmen adaylarının içsel ahlaki standartlarını eylemlerinden ayıran bir mekanizma olarak ahlaki uzaklaşma eğilimlerinin belirlenmesi önemli bir araştırma konusu olarak değerlendirilmektedir. Ahlaki uzaklaşma kavramı; bireylerin toplum tarafından hoş görülmeleyen bir davranışı gerçekleştirdikten sonra sonucunu ahlaki olarak mantığa büründürme ya da rasyonalizasyon durumu olarak değerlendirilebilir. Bu kavram, toplum tarafından gayri ahlaki kabul edilen davranışların kişinin kendisini ahlaken ve vicdanen rahat hissettirecek şekilde nasıl gerçekleştirilebileceğini açıklamanın önemli bir faktörü olarak değerlendirilebilir (Okutan, 2016, s. 8). Bu çalışmada, bireylerin ahlaki öneme sahip kararlarla karşılaştıklarında bilişsel açıdan ahlaki uzaklaşma mekanizmalarını kullanma eğilimlerinde sistematik olarak farklılık göstereceği iddia edilmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının ahlaki uzaklaşma algılarını belirlemek ve bunları çeşitli demografik göstergeler (cinsiyet, yaş sınıf düzeyi ve sosyoekonomik durum) yönünden incelemektir. Bu hedef doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Katılımcıların ahlaki uzaklaşma düzeyleri nasıldır?
- 2- Katılımcıların ahlaki uzaklaşma düzeyleri cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- 3- Katılımcıların ahlaki uzaklaşma düzeyleri, yaş değişkeni açısından farklılaşmakta mıdır?
- 4- Katılımcıların ahlaki uzaklaşma düzeyleri öğrenim gördükleri sınıf seviyesine göre farklılaşmakta mıdır?
- 5- Katılımcıların ahlaki uzaklaşma düzeyleri sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

DKAB öğretmen adaylarının ahlaki uzaklaşma algılarının ortaya konulmasını ve bu algıların çeşitli demografik değişkenler bakımından incelenmesini amaçlayan bu çalışma; tarama modelinde gerçekleştirilmiş nicel bir araştırmadır. Sosyal bilimlerde nispeten sıklıkla kullanılan tarama araştırmaları, “geniş gruplar üzerinde yürütülen, gruptaki bireylerin bir olgu ve olayla ilgili olarak görüşlerinin, tutumlarının alındığı, olgu ve olayların betimlenmeye çalışıldığı araştırmalardır” (Karakaya, 2014, s. 59). Bu bağlamda, tarama araştırmalarında mevcut durumları betimlemek, var olan durumların karşılaştırmalarını yapmak veya belirli olaylar veya durumlar arasında mevcut ilişkileri belirlemek amacıyla veriler toplanır. Bu nedenle, tarama araştırmalarında kullanılan analizler karmaşıklık düzeylerine göre basit sıklık hesaplarından ilişkisel analizlere kadar değişiklik göstermektedirler (Cohen vd., 2021, s. 334).

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın ulaşılabilir evreni, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışmanın örneklemi ise, evrendeki her bir öğrencinin araştırma kapsamında aynı şansı elde etmesini sağlayan basit rastgele örnekleme yöntemiyle belirlenmiş 443 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Basit rastgele (tesadüfi) örnekleme; “evrendeki her birimin örnekleme yer alma şansının eşit ve bağımsız olması nedeniyle yansızlık kuralının uygulanabildiği örnekleme yöntemidir” (Balcı, 2021, s. 100). Aşağıdaki tabloda örnekleme dair bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Frekans Dağılımları

Madde	Değişken	f	%
Cinsiyet	Kadın	312	70,4
	Erkek	131	29,6
	Toplam	443	100
Yaş	19-22	210	47,4
	23-26	211	47,6
	27-30	11	2,5
	31 ve üstü	11	2,5
	Toplam	443	100
Sınıf Düzeyi	1. Sınıf	56	12,6
	2. Sınıf	129	29,1
	3. Sınıf	149	33,6
	4. Sınıf	109	24,6
	Toplam	443	100
Sosyo-ekonomik durum	Düşük sosyo-ekonomik durum	53	12
	Orta sosyo-ekonomik durum	370	83,5
	Yüksek sosyo-ekonomik durum	20	4,5
	Toplam	443	100

Veri Toplama Aracı

Araştırma verilerinin toplanması aşamasında araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ve Bandura vd. (1996) tarafından geliştirilen, Gezici Yalçın vd (2016) tarafından Türkçe'ye

uyarlanan Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği kullanılmıştır. Anket formunun kullanımı için etik kurul onayı alınmıştır. Farklı ülkelerde ahlaki uzaklaşmayı ölçmek için yaygın olarak kullanılan ölçek, bireylerin ahlaki açıdan sorgulanabilir eylemleri haklılaştırmak için sekiz sosyo-bilişsel mekanizmayı ne ölçüde kullandıklarını ölçmeyi amaçlayan bir araçtır (Özalp & Yirci, 2019). Nicel araştırmalarda ölçme aracının güvenilirliği, güvenirlik katsayısının hesaplanmasıyla saptanır. Bu çalışma kapsamındaki ölçme aracının Cronbach Alpha değeri 0,880 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanması sürecinde, Google Forms kullanılarak oluşturulan dijital form katılımcılara elektronik ortamda dağıtılarak öğrencilerin bu formu 2022-2023 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılı sonunda doldurmaları sağlanmıştır. Elde edilen veri setinden sadece 443 veri seti istatistiksel analize uygun olarak değerlendirilmiştir. Verilerin normallik dağılımlarında araştırma değişkenlerine ilişkin çarpıklık ve basıklık katsayıları temel alınmıştır. Bu bağlamda Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği'nin (çarpıklık=-.091; basıklık=-.227) çarpıklık ve basıklık katsayılarının +1 ile -1 arasında değiştiği görülmüştür. Aritmetik ortalamaların yorumlanmasında aralıklar 1.00-1.79 "çok düşük", 1.80-2.59 "düşük", 2.60-3.39 "orta", 3.40-4.19 "yüksek", 4.20-5.00 aralığı ise "çok yüksek" olarak değerlendirilmiştir (Polat, 2007, s. 100). Katılımcıların demografik özelliklerine göre ahlaki uzaklaşma algılarının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için t-testi ve tek yönlü varyans analiz teknikleri kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında DKAB öğretmen adaylarının Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği'nden aldıkları puanlar çeşitli demografik değişkenler açısından incelenerek elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Ahlaki Uzaklaşma Algı Düzeylerine İlişkin Aritmetik Ortalama Puanları ve Standart Sapma Dağılımları

Değişken	N	$\bar{X}$	Ss
Ahlaki Uzaklaşma	443	2,23	0,54

Tablo 2 incelendiğinde DKAB öğretmen adaylarının "Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği"nden aldıkları aritmetik puan ortalamasının $\bar{X}=2,23$ (ss =.54) olduğu görülmektedir. Ölçekten alınabilecek puan ortalamasının en fazla $\bar{X}=5.00$, en az $\bar{X}=1.00$ olabileceği nazarı dikkate alındığında katılımcıların düşük seviyede ahlaki uzaklaşma algısına sahip oldukları söylenebilir. Dolayısıyla bu veriden hareketle ahlaki failer olarak katılımcıların kendi ahlaki standartlarını ihlal eden olumsuz eylemleri sınırlandırma ve ahlaki standartlarıyla örtüşen olumlu eylemleri destekleme eğilimine sahip oldukları ifade edilebilir.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre Katılımcıların Ahlaki Uzaklaşma Puan Ortalamalarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	T	P	Etki (n^2)
Kadın	312	2,14	0,53	441	6,039	*0,00	0,76
Erkek	131	2,47	0,51				

*p<0,05

Bağımsız örneklemeler için t testinin önemli bir ön koşulu olan varyanslarının homojenliği Leneve testi ile incelenmiş ve varyansların homojenliği koşulunu karşıladığı görülmüştür ($F = 0,109$; $p = 0,742 > 0,05$). DKAB öğretmen adaylarının ahlaki uzaklaşma düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla yapılan analiz sonucunda ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t(441) = 6,039$; $p < 0,05$). Tablo 3'te görüldüğü üzere grupların ahlaki uzaklaşma toplam puan ortalamaları değerlendirildiğinde kadın katılımcıların ($\bar{x} = 2,14$) erkek katılımcılara göre ($\bar{x} = 2,47$) daha düşük puan aldıkları tespit edilmiştir. Hesaplanan etki değeri ($\eta^2 = 0,76$) farkın orta düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Yaş Aralıklarına Göre Katılımcıların Ahlaki Uzaklaşma Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

Yaş değişkeni	N	$\bar{X}$	S	F	Sd	P	Fark
1-19-22 yaş	210	2,25	0,54				
2-23-26 yaş	211	2,24	0,57		3		
3- 27-30 yaş	11	2,07	0,57	0,419	439	,740	---
3-31 ve üstü	11	2,17	0,48		442		
Toplam	443	2,23	0,55				

DKAB öğretmen adaylarının ahlaki uzaklaşma düzeylerinin yaş değişkeni açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek için tek faktörlü varyans analizi yapılmıştır. Tek faktörlü varyans analizi yapabilmek için değişkenlere ilişkin çarpıklık ve basıklık katsayıları normallik dağılımı için esas alınmış ve dağılımların normal olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yaş değişkeni açısından grupların varyanslarının eşitliği varsayımı Levene Testi ile kontrol edilmiş ve varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir ($F(3-439) = 0,501$; $p = 0,682 > 0,05$). Yapılan analizler sonucunda katılımcıların puan ortalamalarının farklılaşmadığı saptanmıştır ($F(3-439) = 0,419$; $p = 0,740 > 0,05$).

Tablo 5. Sınıf Düzeyine Göre Katılımcıların Ahlaki Uzaklaşma Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

Sınıf düzeyi	N	$\bar{X}$	S	F	Sd	P	Fark
1. Sınıf	56	2,32	,56				
2. Sınıf	129	2,25	,56		3		
3. Sınıf	149	2,22	,55	0,615	439	,606	---
4. Sınıf	109	2,21	,54		442		
Toplam	443	2,23	,55				

Bu çalışmada sınıf seviyesine göre katılımcı öğretmen adaylarının ahlaki uzaklaşmaya yönelik puan ortalamaları karşılaştırılmıştır. Bu anlamda sınıf düzeyi değişkeni açısından katılımcıların ahlaki uzaklaşma puanlarının dağılımlarının normal olduğu ve varyansların homojen olduğu değerlendirilmiştir ($F(3-439) = 0,213$; $p = 0,888 > 0,05$). Yapılan analizler sonucunda katılımcıların puan ortalamaları arasında manidar bir farklılaşma olmadığı belirlenmiştir ($F(3-439) = 0,615$; $p = 0,606 > 0,05$). Buna göre DKAB öğretmen adaylarının sınıf düzeylerinin ahlaki uzaklaşma puanları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir. Ancak katılımcılara ait puan ortalamaları

incelendiğinde sınıf düzeyi yükseldikçe ahlaki uzaklaşma eğilimlerinde kısmen bir düşüşün olduğu ifade edilebilir.

Tablo 6. *Sosyoekonomik Düzeye Göre Katılımcıların Ahlaki Uzaklaşma Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları*

Sosyo-Ekonomik Düzey N	$\bar{X}$	S	F	Sd	P	Fark
1. Alt	53	2,47	,54			
2. Orta	370	2,21	,54	2		
3. Üst	20	2,20	,69	440	,005	1-2
Toplam	443	2,23	,55	442		

Yapılan analizlere göre katılımcıların sosyo-ekonomik düzey açısından ahlaki uzaklaşma puanlarının dağılımlarının normal olduğu ve varyanslarının homojen olduğu belirlenmiştir ($F(2-440) = 0,370$; $p = 0,691 > 0,05$). Bu bağlamda tek yönlü varyans analizi sonuçları dikkate alındığında katılımcıların puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmişti ($F(2-440) = 5,457$, $p < 0,05$, $n^2 = 0,24$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Post-Hoc testi olarak Tukey HSD testi yapılmış ve bu test sonucuna göre alt sosyoekonomik düzeydeki katılımcıların ahlaki uzaklaşma algı puanlarının ($\bar{x} = 2,47$), orta sosyoekonomik düzeydeki katılımcılardan ($\bar{x} = 2,21$) istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ancak etki büyüklüğü analizine göre sosyoekonomik durumun katılımcıların ahlaki uzaklaşma algı düzeylerinde düşük etkiye sahip olduğu söylenebilir.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

İnsan ve eğitim kavramları söz konusu olduğunda hemen akla gelen kavramlardan biri de ahlaktır. Ahlak hem insan hem de eğitim için vazgeçilmez bir unsurdur. Aynı şekilde insan ahlaksız düşünülmemesi gibi eğitim de ahlaksız düşünülemez. Çünkü eğitim sürecinde insanlar arasında ahlak temelli büyük sorumluluklar gerektiren ilişkiler mevzu bahistir. Araştırma verilerinin analizi neticesinde örneklemdeki DKAB öğretmen adaylarının ahlaki uzaklaşma ölçeğinden aldıkları puan ortalamasının düşük seviyede olduğu tespit edilmiş ve ahlaki failer olarak öğretmen adaylarının nispeten kendi ahlaki kriterlerini ihlal eden olumsuz eylemleri tahdit etme ve ahlaki ilkeleriyle örtüşen olumlu eylemleri gerçekleştirme eğilimine sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Bu sonuç literatürdeki bazı çalışmalar ile paralellik arz etmektedir (Durmaz vd., 2019; Yazıcıoğlu & Kağan, 2021). Ancak lise düzeyinde öğrencilerle yapılan çalışmalarda katılımcı öğrencilerin ahlaki uzaklaşma eğilim puanlarının orta düzeyde (Çetin, 2019) ve ortanın üzerinde (Gencer, 2020) olduğu görülmüştür. Bu durum ahlaki uzaklaşma eğilimlerinin farklı yaş seviyelerindeki katılımcılarda farklı sonuçlara (Köklü, 2019; Paciello vd., 2008) neden olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Ancak Kağan ve Yazıcıoğlu'nun (2021) da belirttiği gibi tek sebebin yaş olduğunu söylemek eksik bir değerlendirme olur. Katılımcıların diğer demografik özelliklerinin (cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyo-ekonomik durum) de ahlaki uzaklaşma algısı veya eğilimleri üzerinde farklılaşmaya yol açabileceği düşünülmektedir. Bu minvalde bu değişkenlere ilişkin sonuçlar aşağıda ele alınarak literatür bağlamında tartışılmıştır.

Cinsiyet değişkeni açısından katılımcı öğretmenlerin ahlaki uzaklaşma algı düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde erkek katılımcıların kadın katılımcılardan daha fazla ahlaki uzaklaşma eğilimi gösterdikleri ve grupların puan ortalamaları arasındaki bu farkın

istatistiki açıdan manidar olduğu saptanmıştır. İlgili alan yazında lisans düzeyinde öğrenciler ile yapılan çalışmalarda cinsiyet açısından anlamlı farklılığın bulunduğu araştırmalara (Özalp & Yirci, 2019; Yazıcıoğlu & Kağan, 2021) rastlandığı gibi istatistiki açıdan anlamlı farklılığın bulunmadığı araştırmalara da (Durmaz vd., 2019) rastlanmıştır. Ancak genel olarak ilgili literatür incelendiğinde, katılımcı erkeklerin kadın katılımcılara göre daha fazla ahlaki uzaklaşma eğilimine sahip oldukları söylenebilir (Cesur, 2018; Çelik, 2022; Çetin, 2019; Yazıcıoğlu & Kağan, 2021). Bu durum toplumsal yapının ahlaka mugayir davranış sergileyen erkek figürlerini görmezden gelmesi ve bireylere yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirilebilir (Byrnes vd., 1999; Yazıcıoğlu & Kağan, 2021).

Yaş değişkeni açısından öğretmen adaylarının ahlaki uzaklaşma algılarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde, 19-22 yaş grubundaki katılımcıların 23 ve üstü yaş grubundaki katılımcılardan daha fazla ahlaki uzaklaşma eğilimine sahip oldukları belirlenmiş, ancak istatistiki açıdan anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür. İlgili literatürde bu araştırmamızla paralellik arz eden araştırmalar (Gülmez, 2014) mevcuttur. Sınıf düzeyi değişkenine göre katılımcıların ahlaki uzaklaşma eğilimleri arasında anlamlı farklılık olmadığı ve katılımcıların benzer eğilimlere sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

Sosyo-ekonomik durum değişkeni açısından katılımcıların ahlaki uzaklaşma eğilimleri arasında istatistiki açıdan manidar farklılık olduğu tespit edilmiştir. İlgili literatürde bu araştırmamızla paralellik arz eden araştırmalar (Çetin, 2019; Gülmez, 2014; Perren & Gutzwiller-Helfenfinger, 2012) olduğu gibi söz konusu değişkenin anlamlı farklılığa yol açmadığı araştırmalar (Keskin, 2021; Yazıcıoğlu & Kağan, 2021) da mevcuttur. Bu durumun katılımcıların sosyo-ekonomik düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan yöntemlerin farklılığından veya bireylerin kendi düzeylerini algılama biçimlerinden kaynaklanabileceği ileri sürülebilir. Literatürdeki araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde ahlaki uzaklaşmanın sosyo-ekonomik durumlarını düşük düzeyde algılayan bireylerde nispeten biraz daha yaygın olduğu söylenebilir (Yazıcıoğlu & Kağan, 2021, s. 9).

İlahiyat fakülteleri bağlamında araştırma bulgularına dayanarak genelleme yapmak elbette mümkün değildir. Demografik özellikler ve sosyo-ekonomik açıdan belirli sınırlılıkları olan bir şehirdeki üniversitede gerçekleştirilen bu araştırmada katılımcı sayısının ve özelliklerinin sınırlı olmasının mevcut araştırmanın sonuçlarını etkilediği söylenebilir. Bu bağlamda muhtelif araştırmaların sonuçlarının farklılık göstermesi de bunun somut bir göstergesidir. Benzer çalışmaları yürütecek araştırmacılara, çalışma grubunun özelliklerini ve demografik değişkenlerini çeşitlendirerek farklı araştırma yöntemleri kullanarak araştırma yapmaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Balcı, A. (2021). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler* (15. Bs). Ankara: Pegem Akademi.
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of moral thought and action. İçinde W. M. Kurtines, J. Gewirtz, & J. L. Lamb (Ed.), *Handbook of moral behavior and development*. (C. 1, ss. 45-103). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Bandura, A. (2016). *Moral disengagement: How people do harm and live with themselves*. New York: Worth Publishers.

- Birinci, A. (2022). *İmam hatip okullarındaki öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarının açıklanmasında ahlaki kişilik özelliklerinin ve ahlaki ideolojilerinin rolü* (Yayınlanmamış Doktora tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rize.
- Byrnes, J., Miller, D. & Schafer, W. (1999). Gender differences in risk taking: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125, 367-383. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.3.367>.
- Cesur, S. (2018). *Ahlakın sosyal psikolojisi*. İstanbul: Pales Yayınları.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2021). *Eğitimde araştırma yöntemleri* (E. Dinç & K. Kiroğlu, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Çelik, E. (2022). *Üniversite öğrencilerinde ahlaki kayıtsızlık ve sosyal ilginin internet bağımlılığı açısından yordanması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çetin, R. (2019). *Ortaöğretim öğrencilerinin dindarlık düzeyleri ve ahlaki çözülme eğilimleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Durmaz, M., Şener, O. A. & İmamoğlu, O. (2019). Spor fakültesi öğrencilerinde ahlaktan uzaklaşma eğilimleri. *2. Uluslararası Herkes İçin Spor ve Wellness Kongresi* (ss.638-645). Antalya, Türkiye.
- Gencer, N. (2020). Gençlik ve ahlaki kayıtsızlık: Lise öğrencilerinin ahlaki kayıtsızlık düzeyleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Dergisi*, (3), 308-335.
- Gezici Yalçın, M., Şenyurt, A., Gültepe, B. & Coskun, H. (2016). Ahlâkî uzaklaşma ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 6, 309-332.
- Gülmez, Ç. (2014). *Kadına yönelik aile içi şiddet, ahlaki çözülme ve dindarlık*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Hacıkeleşoğlu, H. (2021). Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı, dindarlık ve ahlaki kayıtsızlık ilişkisi üzerine bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21(2), 877-907.
- Karakaya, İ. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri. İçinde A. Tanrıover (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* (ss. 57-83). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Keskin, Ş. (2021). *Üniversite öğrencilerinde ahlaki uzaklaşma, algılanan anne-baba tutumu ve kontrol odağı arasındaki ilişkiler*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köklü, A. (2019). *Ergenlerde ahlaki uzaklaşma ile riskli davranışlar ve empati yeteneği arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lunenburg, F. C. & Ornstein, A. (2013). *Eğitim yönetimi: Kavramlar ve uygulamaları* (G. Arastaman, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Moore, C. (2008). *Moral disengagement in processes of organizational corruption*. (Doctoral dissertation). University of Toronto.
- Moore, C. (2015). Moral disengagement. *Current opinion in psychology*, 6, 199-204.
- Moore, C., Detert, J., Trevino, L., Baker, V. & Mayer, D. (2012). Why employees do bad things: Moral disengagement and unethical organizational behavior. *Personnel Psychology*, 65. <https://doi.org/10.1111/J.1744-6570.2011.01237.X>
- Okutan, N. (2016). *Ahlaki söylem ve siyasal kimlik ile ahlaki çözülme arasındaki ilişkiler*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özalp, U. & Yirci, R. (2019). Meslek lisesi öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 941-956.

- Paciello, M., Fida, R., Tramontano, C., Lupinetti, C. & Caprara, G. V. (2008). Stability and change of moral disengagement and its impact on aggression and violence in Late Adolescence. *Child Development*, 79(5), 1288-1309.
- Perren, S. & Gutzwiller-Helfenfinger, E. (2012). Cyberbullying and traditional bullying in adolescence: Differential roles of moral disengagement, moral emotions, and moral values. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 195-209. <https://doi.org/10.1080/17405629.2011.643168>.
- Polat, S. (2007). *Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları, örgütsel güven düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Thiroux, J. P. & Krasemann, K. W. (2014). *Ethics: theory and practice*. New York: Pearson.
- Yalçın, Ö. (2014). *Ahlaki ihlallere tanıklıkta ahlaki geri çekilme: Ahlaki temel ve içgü/dışgrup durumlarında gözlenen farklılıklar*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yavuz-Birben, F. & Bacanlı, H. (2017). Ahlaki kayıtsızlık ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Yıldız Journal of Educational Research*, 2(2), 1-25.
- Yazıcıoğlu, M. M. (2020). *Üniversite öğrencilerinde algılanan sosyal destek, ahlaki uzaklaşma ve riskli davranışlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Yazıcıoğlu, M. M. & Kağan, M. (2021). Üniversite öğrencilerinde ahlaki uzaklaşma tutumunun çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 1-11.